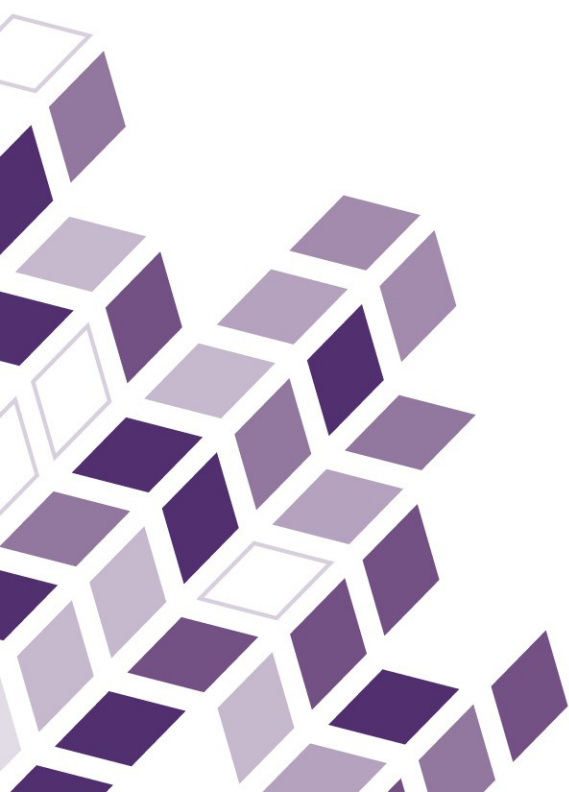

NOKUTS utredninger og analyser

NOKUTs erfaringer fra ekstern kvalitetssikring av doktorgradsutdanning

Stein Erik Lid

Rapport 2/2010	NOKUTs erfaringer fra ekstern kvalitetssikring av doktorgradsutdanning
Ansvarlig forfatter	Stein Erik Lid
Dato	12.5.2010

Forord

NOKUTs utredningsrapporter skal bidra til økt kunnskap om forhold innenfor høyere utdanning og fagskoleutdanning som har betydning for kvaliteten i studiene. Vi håper at de kan gi nyttige ideer og stimulans til institusjonenes arbeid med å kvalitetssikre og videreutvikle sine studietilbud. Rapportene vil dels formidle analyser av informasjon som NOKUT innhenter gjennom tilsynsvirksomheten og dels være resultat av særskilte evaluerings- eller utredningsprosjekter.

Den foreliggende rapporten beskriver resultatene fra et prosjekt der det har blitt sett nærmere på NOKUTs tilsynsarbeid med relevans for doktorgradsutdanningen i perioden 2003-2009. Rapporten presenterer analyse, sammenstilling og diskusjon av NOKUTs faglige vurderinger slik de framgår av sakkyndige komiteers rapporter fra tilsynsarbeidet, og NOKUTs egen praksis i arbeidet med ekstern kvalitetssikring av doktorgradsutdanningen.

NOKUT arbeider for tiden med å revidere forskriften for NOKUTs tilsyn med høyere utdanning, hvor standarder og kriterier for akkreditering av studier inngår. Denne rapportens funn og innspill danner et viktig grunnlag for arbeidet som skal lede fram til ny forskrift.

Oslo, 12. mai 2010

Terje Mørland
Direktør

Sammendrag

NOKUTs tilsyn med kvaliteten i doktorgradsutdanningen i Norge omfatter akkreditering av nye studietilbud ved institusjoner som selv ikke har faglige fullmakter til å opprette slike, tilsyn med etablerte studietilbud (revidering av gitt akkreditering) og evaluering av institusjonenes systemer for kvalitetssikring av utdanningen. Tilsynsarbeidet omfatter både kontroll av om utdanningene tilfredsstiller faglige kvalitetskriterier, og bidrag som skal stimulere til kvalitetsutvikling ved institusjonene gjennom rådgivning og anbefalinger for videreutvikling.

Denne rapporten presenterer resultatene fra et analyseprosjekt i regi av NOKUTs avdeling for utredning og analyse, der det har blitt sett nærmere på NOKUTs tilsynsarbeid med relevans for doktorgradsutdanningen i perioden 2003-2009. Prosjektets formål har vært å formidle NOKUTs resultater og erfaringer med tilsyn av doktorgradsutdanning på en måte som kan være av verdi for både institusjonene, myndigheter, andre interessenter og NOKUT selv. Prosjektet har derfor både vært rettet mot å analysere og sammenfatte NOKUTs faglige vurderinger slik de framgår av sakkyndige komiteers rapporter fra tilsynsarbeidet, og NOKUTs praksis i arbeidet med ekstern kvalitetssikring av doktorgradsutdanning.

Rapporten inneholder tre hoveddeler. Kapittel 2 beskriver hva NOKUT har gjort av ekstern kvalitetssikring på doktorgradsfeltet (NOKUTs resultater), kapittel 3 sammenfatter og diskuterer de sakkyndige komiteenes faglige vurderinger, og kapittel 4 beskriver analysen av NOKUTs praksis.

Funn som blir presentert i rapporten

Om faglige vurderinger av studietilbud og institusjonenes kvalitetssikring:

- Den største utfordringen ved oppbygging av nye doktorgradsprogrammer ved høyskolene som har søkt akkreditering, har vært å dokumentere at programmet har tilfredsstillende bredde, dybde og indre faglig sammenheng.
- Flertallet av fagmiljøene som har stått bak oppbygging og søknad om akkreditering av nye doktorgradsprogrammer ved høyskolene har blitt vurdert som sårbare med begrenset aktivitet innenfor forskningspublisering.
- Infrastrukturen omkring nye akkrediterte doktorgradsprogrammer ved høyskolene har blitt vurdert som svært gode.
- Institusjonenes kvalitetssikringssystemer er i mange tilfeller bedre tilpasset informasjonsinnsamling om større studentpopulasjoner på bachelor- og mastergradsnivå, enn doktorgradsutdanning som i større grad er unik for den enkelte stipendiat.
- Institusjonene har valgt ulike strukturelle og formelle innretninger for sine kvalitetssikringssystemer, noe som har sammenheng med i hvilken grad de evner å fokusere på ulike aspekter ved kvalitetssikring med relevans for doktorgradsutdanningen(e).

Om NOKUTs arbeid:

- Fra 2003-2009 har NOKUT akkreditert 10 nye doktorgradsprogrammer ved 6 institusjoner. Utdanningsaktiviteten på disse programmene utgjør en svært liten andel av den totale doktorgradsutdanningen i Norge.

- NOKUTs tilsynsvirkemidler skal både representere en ekstern kvalitetskontroll og gi råd om videreutvikling av kvalitet ved institusjonene. Over tid har NOKUTs akkrediteringsrapporter utviklet en mer enhetlig form, med relativt mindre vekt på formidling av frie faglige analyser og anbefalinger for videreutvikling, til å få et større fokus på vurdering av om de omsøkte studiene tilfredsstillende de enkelte akkrediteringskriterier.
- Flertallet av NOKUTs standarder og kriterier for akkreditering gir stort rom for tolkning av hva som skal inngå som relevant vurderingsgrunnlag og hvilket nivå som skal anses tilfredsstillende. Dette gir fleksibilitet til å anerkjenne ulike fags egenart, ulike akademiske tradisjoner og utviklingen av nye tverr- eller flervitenskapelige disipliner, men representerer også en utfordring med hensyn til å sikre at søknadene blir vurdert på et enhetlig grunnlag. Det kan være behov for presisering av hva som skal inngå som relevant vurderingsgrunnlag og hvilket nivå som er tilfredsstillende for enkelte akkrediteringskriterier.
- NOKUTs valg av doktorgradsprogrammer for revidering har så langt ikke vært basert på at disse viste tydelige tegn på sviktende kvalitet, og har båret preg av stikkprøvekontroll. For å nå NOKUTs strategiske målsetting om målrettet ressursutnyttelse og for å gi større forutsigbarhet for institusjonene, kan det være behov for å utvikle en indikatorbasert modell for valg av tilsynsprosesser (revidering).
- Flertallet av evalueringene av institusjonenes systemer for kvalitetssikring av utdanningen har i relativt liten grad hatt fokus på hvordan institusjonene har kvalitetssikret doktorgradsutdanningen.

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Sammendrag	4
Innholdsfortegnelse	6
1. Innledning	8
1.1. Bakgrunn	8
1.2. Om formål og mål med prosjektet	9
1.3. Organisering av rapporten	9
1.4. Om valg av datagrunnlag og metoder	10
2. NOKUTs resultater	12
2.1. Kontroll gjennom tilsynsarbeidet	12
2.1.1. Akkreditering av nye doktorgradsprogrammer	12
2.1.2. Revidering av etablerte doktorgradsprogrammer	13
2.1.3. Evaluering av system for kvalitetssikring av utdanningen	13
2.2. Kvalitetsutvikling gjennom tilsynsarbeidet	14
3. Sammenstilling og analyse av de sakkyndige komiteenes vurderinger	15
3.1. Akkreditering av nye doktorgradsprogrammer	15
3.1.1. Om plan for doktorgradsprogrammet	15
3.1.2. Om fagmiljø og forskningsaktivitet	17
3.1.3. Om doktorgradsprogrammets forankring i den faglige virksomheten ved institusjonen	19
3.1.4. Om samarbeid og nettverk	21
3.1.5. Om infrastruktur	22
3.1.6. Om kvalitetssikring	23
3.2. Revidering av etablerte doktorgradsprogrammer	25
3.3. Evaluering av institusjonenes system for kvalitetssikring av utdanningen	26
3.3.1. Kvalitetssikring av doktorgradsutdanning som del av institusjonenes system for kvalitetssikring av utdanning – eller ikke?	26
3.3.2. Ansvarsplassering knyttet til kvalitetsarbeidet og veiledningen	27
3.3.3. Innhentning, rapportering og behandling av informasjon og data om kvaliteten i doktorgradsutdanningen(e)	27
3.3.4. Stipendiatenes medvirkning i kvalitetsarbeidet	28
3.3.5. Diskusjon	28
4. Analyse av NOKUTs praksis	30
4.1. Akkreditering av nye doktorgradsprogrammer	30
4.1.1. Om mandatet for akkreditering av doktorgrad	30
4.1.2. Om akkrediteringsforskriften og vurderingsgrunnlaget for akkreditering av doktorgrad	30
4.1.3. Om prosedyrene for akkreditering av doktorgrad	31
4.1.4. Analyse av akkrediteringsrapportene i forhold til akkrediteringens mandat	31
4.1.5. Om sakkyndig skjønn, behovet for forutsigbarhet og ”likebehandling”	33
4.2. Revidering av etablerte doktorgradsprogrammer	34
4.2.1. Valg av revideringsprosjekter	35
4.2.2. Om rapportene og oppfølging av mandat	35
4.3. Evaluering av institusjonenes system for kvalitetssikring av utdanningen	37
4.3.1. Om mandatet for evaluering av institusjonenes system for kvalitetssikring	37

4.3.2.	Om forskriften og kriteriene for evaluering av system for kvalitetssikring.....	37
4.3.3.	Om prosess for evaluering av system for kvalitetssikring	37
4.3.4.	Analyse av evalueringsrapportenes omtale av doktorgradsutdanning	38
5.	Appendiks.....	41
5.1.	Det formelle grunnlaget for NOKUTs tilsynsvirksomhet	41
5.2.	Datagrunnlaget.....	41

1. Innledning

1.1. Bakgrunn

NOKUT er et statlig faglig uavhengig forvaltningsorgan som har den utøvende tilsynsmyndigheten for kvalitet i høyere utdanning og fagskoleutdanning i Norge. Formålet med NOKUTs arbeid er å bidra til å sikre nivået på utdanningstilbudene ved institusjonene og at samfunnet kan ha tillit til kvaliteten i norsk høyere utdanning og fagskoleutdanning. For å oppnå dette omfatter NOKUTs arbeid både kontroll av utdanningskvalitet og arbeid rettet mot å stimulere til kvalitetsutvikling ved institusjonene. Kontrollfunksjonen ivaretas gjennom ulike tilsynsvirkemidler. Disse omfatter akkreditering av nye studietilbud og institusjoner, tilsyn med kvaliteten ved eksisterende studietilbud og institusjoner gjennom for eksempel revidering av gitt akkreditering, og evaluering av institusjonenes systemer for kvalitetssikring av utdanningen. NOKUTs arbeid med å stimulere til kvalitetsutvikling ved institusjonene skjer dels gjennom at tilsynsvirkemidlene i tillegg til kontrollfunksjonen også vektlegger rådgivning, og dels gjennom evalueringer og formidling av resultater fra utredning og analyse med relevans for institusjonenes kvalitetsarbeid. Denne rapporten er således et eksempel på det siste.

Fram til 1990-tallet var det norske utdanningssystemet preget av en tydelig arbeidsdeling mellom institusjonskategoriene, der hovedansvaret for grunnforskning og doktorgradsutdanning var tillagt universiteter og vitenskapelige høyskoler. I årene som fulgte ble det imidlertid gradvis åpnet opp for at også høyskoler kunne spille en rolle på disse områdene, først i samarbeid med universiteter og vitenskapelige høyskoler, men senere også på egne premisser gitt at den faglige kvaliteten var tilfredsstillende. Fra 1998 har det vært mulig for høyskolene å søke om rett til å etablere doktorgradsutdanning (se Hegerstrøm 2001¹, for en grundig gjennomgang av den relevante historisk-politiske utviklingen og behandlingen av de første doktorgradssøknadene). Fra og med 2003 har de faglige vurderingene som skal ligge til grunn for godkjenning av nye doktorgradsutdanninger ved institusjoner som ikke selv har faglige fullmakter til å opprette slike, blitt utført av NOKUT i form av akkreditering basert på søknad.

Den såkalte norske modellen for kvalitetssikring av utdanning tar utgangspunkt i at det skal være en balanse mellom myndighetenes tillit til institusjonenes interne kvalitetssikring av egen utdanning, og behovet for ekstern kvalitetskontroll utført av NOKUT. Et grunnleggende element i modellen er at alle institusjoner skal ha et internt system for kvalitetssikring av egen utdanning som inkluderer kvalitetssikring av nye studietilbud. Institusjonenes interne kvalitetssikringssystemer blir underlagt ekstern kontroll ved at de periodisk blir evaluert av NOKUT. Norske utdanningsinstitusjoner som tilbyr høyere utdanning tilhører en av fire kategorier: de akkrediterte kategoriene universitet, vitenskapelig høyskole eller høyskole, og til slutt ikke-akkrediterte institusjoner. I modellen ligger også at institusjoner kan søke om å få endret sin institusjonelle akkrediteringsstatus, fra for eksempel ikke-akkreditert til akkreditert høyskole eller fra høyskole til vitenskapelig høyskole eller universitet. De faglige fullmaktene disse institusjonene har avhenger av institusjonskategori. Universitetene er gitt størst tillit ved at de selv kan opprette nye eller legge ned gamle studietilbud på alle nivåer (bachelor, master,

¹ [Turid Hegerstrøm, 2001. Tre statlige høyskoler og retten til å tildele doktorgrad. Norgesnettrådets rapporter 02/2001.](#) Rapporten er tilgjengelig på NOKUTs nettsider.

doktorgrad). Vitenskapelige høyskoler har de samme fullmaktene innenfor de fagområdene institusjonenes akkrediteringsstatus gjelder. Høyskoler har fullmakt til å selv forvalte bachelorutdanning, men må søke akkreditering for oppretting av nye studietilbud på master- og doktorgradsnivå. Høyskoler som allerede har akkrediterte doktorgradsutdanninger har samme fullmakter som universiteter og vitenskapelige høyskoler innenfor doktorgradsutdanningen(es) fagområde(r). Ikke-akkrediterte institusjoner må søke NOKUT om akkreditering for studier på alle nivå. I tillegg til ekstern kvalitetssikring gjennom evaluering av institusjonenes kvalitetssikringssystemer og akkreditering av nye studietilbud, har NOKUT myndighet til å igangsette tilsynsprosesser ved alle etablerte institusjoner og studietilbud.

Som det framgår av den norske modellen for kvalitetssikring vil NOKUTs tilsynsvirkemidler med relevans for doktorgradsutdanningene i praksis være evaluering av institusjonenes systemer for kvalitetssikring av utdanningen, akkreditering av nye doktorgradsstudier ved høyskoler og ikke-akkrediterte institusjoner, og tilsyn (revidering av gitt akkreditering) av doktorgradsstudier ved alle institusjoner. De faglige vurderingene som gjøres i forbindelse med tilsynsarbeidet utføres av sakkyndige komiteer på oppdrag av NOKUT. Det formelle grunnlaget for tilsynsarbeidet er gitt i lov og forskrift for de aktuelle tilsynsvirkemidlene (appendiks 5.1).

1.2. Om formål og mål med prosjektet

Prosjektets formål har vært å formidle NOKUTs resultater og erfaringer med tilsyn av doktorgradsutdanning på en måte som kan være av verdi for både institusjonene, myndigheter, andre interessenter og NOKUT selv. For å oppnå dette har arbeidet hatt to målsettinger. Det første har vært å formidle NOKUTs syn på kvalitet i doktorgradsutdanningen. NOKUTs forskrift uttrykker gjennom kravene som stilles, hvilke faktorer organet anser som de viktigste forutsetningene for å kunne drive utdanning med tilstrekkelig kvalitet. Hvordan de ulike doktorgradsprogrammene og kvalitetssikringssystemene har blitt vurdert av NOKUTs sakkyndige komiteer gjennom akkreditering, revidering og evaluering, er derfor NOKUTs uttrykk for hva som utgjør kvalitet i utdanningene. I denne rapporten er disse vurderingene oppsummert og diskutert. Den andre målsettingen har vært å analysere og diskutere NOKUTs egen praksis i arbeidet med tilsyn av doktorgradsutdanning, rettet mot å identifisere styrker og svakheter som kan bidra til utvikling av NOKUTs tilsynsvirkemidler.

1.3. Organisering av rapporten

Innledning, med bakgrunn om NOKUTs arbeid og den norske modellen for kvalitetssikring, en beskrivelse av prosjektets formål og datagrunnlag- og metodevalg er gitt i kapittel 1.

Kapittel 2 presenterer en oppsummering av resultatene fra NOKUTs arbeid med doktorgradsutdanning.

Kapittel 3 presenterer en sammenstilling og analyse av NOKUTs sakkyndige komiteers faglige vurderinger. Kapittel 3 er rettet mot å sammenfatte hvilke faktorer som har blitt tillagt vekt i vurderingene og hvilke styrker og utfordringer som har vært assosiert med oppbygging og kvalitetssikring av doktorgradsutdanning ved institusjonene. Kapittelet inneholder også

diskusjoner omkring implikasjonene av faglige fortolkninger for kvalitetsutvikling ved institusjonene.

Kapittel 4 presenterer en gjennomgang av utviklingen i hvordan tilsynsarbeidet med relevans for doktorgradsutdanning har blitt utført, og en analyse av NOKUTs praksis på feltet. Kapittel 4 er i rettet mot å vise hvordan NOKUTs arbeid fungerer, og identifisere styrker og utfordringer i arbeidet med tanke på framtidig utvikling av NOKUTs tilsynsvirkemidler.

Kapittel 2-4 er organisert i underkapitler som tar for seg arbeidet med de tre tilsynsvirkemidlene: akkreditering; revidering; evaluering av system for kvalitetssikring av utdanningen.

Rapporten er forsøkt skrevet slik at de ulike kapitlene i størst mulig grad skal kunne leses uavhengig av hverandre. Dette har medført at rapporten inneholder noe gjentakelse av relevant bakgrunnsinformasjon og premisser for analyse og diskusjon.

1.4. Om valg av datagrunnlag og metoder

Denne rapporten presenterer analyse og sammenstilling av NOKUTs erfaringer på doktorgradsfeltet, rettet både mot å se nærmere på kvaliteten i utdanningene og NOKUTs egen praksis. Datagrunnlaget som er analysert er i hovedsak avgrenset til NOKUTs sakkyndige rapporter fra akkreditering, revidering og evaluering av kvalitetssikringssystem. Det er svært viktig å peke på at en slik avgrensning er beheftet med en stor svakhet. Dette at rapportene kun representerer sluttresultatet av tilsynsprosessene i henhold til mandat og prosedyrer som definerer rammene for hva rapportene skal inneholde. Tilsynsprosessene omfatter i praksis informasjonsutveksling mellom institusjonene og NOKUT over lengre tid, samt faglige diskusjoner internt i komiteene og mellom komiteene og institusjonenes representanter ved institusjonsbesøk. Mange av de faglige diskusjonene, vurderingene og rådene som prosessene avstedkommer finns det naturlig nok ikke plass til å gjengi i rapportene, og disse har derfor ikke kunnet legges til grunn for denne analysen. Samtidig er det de sakkyndige komiteenes rapporter som er NOKUTs viktigste dokumenterbare resultater på tilsynsfeltet. Det er også gjennom disse NOKUT formidler sine faglige vurderinger i en form som er allment tilgjengelig for andre interessenter enn den aktuelle institusjonen som er involvert i en gitt tilsynsprosess. Datagrunnlaget som er benyttet bør derfor være godt egnet til å analysere hvordan NOKUTs arbeid framstår i en slik kontekst.

Datagrunnlaget

Datagrunnlaget er samtlige rapporter fra akkreditering og revidering av doktorgradsprogrammer, og evaluering av institusjonenes system for kvalitetssikring ved institusjoner som på evalueringstidspunktet hadde doktorgradsutdanning, fra NOKUTs opprettelse i 2003 til og med 2009. Til sammen omfatter dette 15 akkrediteringsrapporter som omtaler 11 ulike doktorgradsprogrammer, 7 revideringsrapporter som omtaler 7 ulike programmer, og 21 evalueringsrapporter som omtaler kvalitetssikringen ved 20 ulike institusjoner (fullstendig liste er gitt i appendiks 5.2).

Tall som beskriver aktiviteten ved de akkrediterte og reviderte doktorgradsprogrammene er hentet fra Database for statistikk om høgre utdanning (DBH). Beskrivelsene av utviklingen av NOKUTs arbeid og prosedyrer er basert på relevante styresaker og vedtak som er

tilgjengelige i NOKUTs arkiv, relevante reguleringsdokumenter (forskrifter, mandat, etc.) som angitt i teksten, og samtaler med NOKUTs saksbehandlere og ledere.

Metode

Rapporten presenterer analyse av ulike forhold som for eksempel i hvilken grad rapportenes innhold oppfyller ulike punkter i mandatet, hvilke kriterier som har størst og minst andel godkjenninger/underkjenninger og hvilke vurderingsgrunnlag komiteene har benyttet under vurderingen av de ulike kriteriene. For å få til dette har en rekke av rapportenes kvalitative utsagn blitt inndelt i kategorier som så har latt seg oppsummere kvantitativt. Kategoriseringen er nærmere gjort rede for der analysene er presentert. Der tallgrunnlaget har vært av en størrelse som har gitt et meningsfullt grunnlag for å angi prosentandeler, eller i tilfeller der det kan ha interesse å kjenne til prosentandeler, er disse oppgitt. Der en presis angivelse av prosentandeler ikke har vært meningsfullt, enten fordi tallgrunnlaget har vært begrenset eller fordi det har liten verdi, er begreper som ”flertallet” og ”mindretallet” benyttet for å indikere tendenser.

Målsettingen for prosjektet har vært å framskaffe helhetlig informasjon som kan være nyttig for videreutvikling av kvalitet ved institusjonene og av NOKUTs virkemidler. Navn som kan knyttes til enkeltprogrammer, enkeltinstitusjoner og de enkelte sakkyndige komiteene er derfor ikke angitt.

2. NOKUTs resultater

2.1. Kontroll gjennom tilsynsarbeidet

Resultatene av kontrollarbeidet har resultert i opprettelsen av nye doktorgradsprogrammer ved flere høyskoler etter akkreditering, re-akkreditering av etablerte doktorgradsprogrammer etter revidering, og godkjenning av institusjonenes systemer for kvalitetssikring av utdanningen.

2.1.1. Akkreditering av nye doktorgradsprogrammer

Fra opprettelsen av NOKUT i 2003 til utgangen av 2009 har NOKUT mottatt og ferdigbehandlet søknader om akkreditering av 11 ulike doktorgradsprogrammer ved 6 institusjoner. 5 av førstegangssøknadene ble funnet tilfredsstillende, mens 6 ble underkjent. 5 av de underkjente førstegangssøknadene ble etter vurdering av ny søknad funnet tilfredsstillende. Dette har, ved utgangen av 2009, resultert i opprettelsen av 10 nye doktorgradsprogrammer som er vist i tabell 1².

Program	Institusjon	Godkjent	Nye avtaler (2009)	Totalt antall avtaler (2009)	Avlagte Grader (2009)
Profesjonsstudier	HiO	2004	4	26	1
Sosiologi	HiBo	2005	1	24	1
Mobile kommunikasjonssystemer	HiA	2005	-	11	1
Leadership and organization ³	BI	2005	-	-	-
International management	HiA	2006	-	19	1
Religion, etikk, samfunn	HiA	2007	4	13	-
Information security	HiG	2008	1	4	-
Profesjonspraksis	HiBo	2009	23	22	-
Akvakultur	HiBo	2009	14	14	-
Prosess-, energi- og automatiseringsteknikk	HiT	2009	-	-	-
Snitt akkrediterte programmer ⁴			5,2	14,8	-
Sum akkrediterte programmer			47	133	4
Sum nasjonalt			1437	8377	1148

Tabell 1. Tabellen viser hvilke doktorgradsprogrammer NOKUT har akkreditert. Aktiviteten ved programmene er indikert ved hjelp av tall for 2009 som viser antall nye avtaler (opptak), totalt antall avtaler (antall aktive kandidater) og avlagte grader. Tilsvarende tall for alle norske institusjoner er gitt som referanse. Alle tall er fra Database for statistikk om høgre utdanning (DBH).

² I april 2010, er situasjonen at NOKUT har akkreditert ytterligere to doktorgradsprogrammer (Anvendte mikro- og nanosystemer ved Høgskolen i Vestfold, og Adferdsanalyse ved Høgskolen i Akershus) og har 7 nye søknader om akkreditering av doktorgradsprogrammer til behandling.

³ DBH tall for BI er ikke spesifisert på program, og tall for Leadership and organization er derfor ikke kjent.

⁴ Leadership and organization ved BI ikke medregnet (se fotnote 3).

Det første programmet som ble akkreditert av NOKUT ble godkjent i 2004, mens tre av programmene ble godkjent så sent som i 2009. Sammenlignet med nasjonale tall (alle institusjoner og program) for aktivitet, utgjorde i 2009 antall nye avtaler 3,3 prosent, totalt antall avtaler 1,6 prosent og antall avlagte grader 0,3 prosent ved disse programmene. Dette viser at i 2009 utgjorde dette en svært liten del av den totale doktorgradsutdanningen i Norge, og at NOKUTs eksterne kvalitetssikring gjennom akkreditering har hatt relativt liten påvirkning på doktorgradsutdanningen i nasjonal sammenheng.

2.1.2. Revidering av etablerte doktorgradsprogrammer

NOKUT har gjennomført revidering av rettsvitenskap (UiB, UiO og UiTø), farmasi (UiO og UiTø) og Odontologi (UiB og UiO). Disse ble revidert i en prosess som gikk fra 2007-2009. Av de 7 programmene ble 6 i første runde funnet tilfredsstillende, mens 1 ble underkjent. I det siste tilfellet ble det gitt en tidsfrist for utbedre påpekte forhold av kvalitetssvikt, noe som førte til senere godkjenning.

Tabell 2 indikerer aktiviteten på de reviderte doktorgradsprogrammene. Sammenlignet med nasjonale tall (alle institusjoner og program), utgjorde i 2009 antall avlagte doktorgrader ved de reviderte programmene 3,6 prosent.

Program	Institusjon	Nye avtaler (2009)	Aktive kandidater (2009)	Avlagte Grader (2009) ⁵
Rettsvitenskap	UiB	7	44	8
Rettsvitenskap	UiO	7	68	11
Rettsvitenskap	UiTø	5	22	3
Farmasi	UiO	11	50	2
Farmasi	UiTø	2	28	7
Odontologi	UiB	3	27	5
Odontologi	UiO	7	31	5
Sum reviderte programmer		42	270	41
Sum nasjonalt		1437	8377	1148

Tabell 2. Tabellen viser hvilke doktorgradsprogrammer NOKUT har revidert. Aktiviteten ved programmene er indikert ved hjelp av tall for 2009 som viser antall nye avtaler (opptak), totalt antall avtaler (antall aktive kandidater) og avlagte grader. Tilsvarende tall for alle norske institusjoner er gitt som referanse. Alle tall er fra Database for statistikk om høgre utdanning (DBH).

2.1.3. Evaluering av system for kvalitetssikring av utdanningen

Ved utgangen av 2009 var det 20 norske institusjoner som hadde akkreditering for ett eller flere doktorgradsprogrammer². Samtlige av disse institusjonenes systemer for kvalitetssikring har blitt evaluert av NOKUT på et tidspunkt der de hadde slik akkreditering. 18 av institusjonene ble evaluert som del av første syklus (første evalueringsrunde fra 2003-2009), 2 institusjoner har blitt evaluert i andre syklus (andre evalueringsrunde fra 2009), og 1 institusjon ble evaluert både i første og andre syklus (se kap 3.3 for en omtale av evaluering i 1. og 2. syklus). Dette har resultert i at NOKUT totalt har evaluert 21 systemer for kvalitetssikring av utdanningen ved institusjoner med doktorgradsutdanning.

⁵ Dr. philos ikke medregnet.

Til forskjell fra NOKUTs akkrediterings- og revideringsvirksomhet, som har omfattet en liten del av den totale aktiviteten innen doktorgradsutdanning i Norge, skal all doktorgradsutdanning være omfattet av disse evalueringene.

2.2. *Kvalitetsutvikling gjennom tilsynsarbeidet*

NOKUTs tilsynsvirkemidler omfatter i tillegg til kontrollfunksjonen en utviklingsdimensjon, som kommer til uttrykk ved at de sakkyndige komiteene som vurderer akkrediteringssøknader, studietilbud under revidering og institusjonelle kvalitetssikringssystemer gir analyser og anbefalinger for videre kvalitetsutvikling. Disse er primært rettet mot kvalitetsutvikling av det enkelte program eller den enkelte institusjon som vurderes eller evalueres. I de fleste tilfellene der kontrollen i første omgang har avdekket kvalitetssvikt og ført til underkjenning, har institusjonenes etterfølgende arbeid med å utvikle kvaliteten resultert i senere godkjenning. På denne måten kan kontrollfunksjonen i seg selv sies å ha bidratt til kvalitetsutvikling.

I tillegg til å presentere vurderinger og anbefalinger for kvalitetsutvikling rettet mot spesifikke studietilbud og institusjoner, representerer de samlede sakkyndige vurderingene og anbefalingene fra akkreditering, revidering og evaluering et mer generelt erfaringsgrunnlag som bør kunne ha verdi for kvalitetsutviklingsformål. I denne rapporten er slike sakkyndige vurderinger og anbefalinger forsøkt systematisert og analysert. Dette arbeidet viser at det eksisterer mange felles utfordringer, styrker og eksempler på ”best practice” knyttet til oppbygging og kvalitetssikring av doktorgradsutdanninger ved institusjonene. Rapportens kapittel 3 fokuserer på å presentere disse, de relevante sakkyndige vurderingene og anbefalingene, og diskuterer sammenhenger og tiltak som kan bidra til videreutvikling av kvalitet.

3. Sammenstilling og analyse av de sakkyndige komiteenes vurderinger

3.1. Akkreditering av nye doktorgradsprogrammer

Dette kapittelet presenterer en sammenstilling og analyse av de sakkyndige komiteenes vurderinger som er framkommet i rapportene fra akkreditering av doktorgrader. Kapittelet er delt i seks underkapitler som tilsvarer NOKUTs seks standarder for vurdering av søknader om doktorgradsakkreditering. Underkapitlene innledes ved å presentere den aktuelle standarden med tilhørende kriterier. De er videre delt i *sakkyndige vurderinger og anbefalinger* og en *diskusjon*. *Sakkyndige vurderinger og anbefalinger* sammenfatter de mest gjennomgående styrkene og svakhetene ved søknadene slik det framgår av rapportene, og hvilke vurderingsgrunnlag de sakkyndige komiteene i størst grad har vektlagt. *Diskusjonen* trekker opp generelle tendenser og fortolkninger som framkommer ved å se på rapportene samlet, og diskuterer mulige implikasjoner disse kan ha for institusjonene og NOKUT.

3.1.1. Om plan for doktorgradsprogrammet

(1) Det skal foreligge en plan for doktorgradsstudiet

1. Det skal foreligge et reglement for studiet.
2. Studiet skal ha et dekkende navn.
3. Planen skal vise at studiet har tilstrekkelig faglig nivå, bredde og dybde og indre faglig sammenheng.
4. Av planen skal det framgå hvordan studiet knyttes opp mot fagområder med tilstrekkelig bredde og klar avgrensning til andre fagområder.
5. Planen skal vise studiets forankring i kjerneområde(r) som kan identifiseres i internasjonal sammenheng.
6. Planen skal beskrive studiets faglige mål, opptaksgrunnlag og hva studiet kvalifiserer til.
7. Planen skal beskrive obligatoriske og valgfrie deler.
8. Av planen skal det framgå at stipendiatens arbeid er satt inn i en bredere faglig sammenheng.

Sakkyndige vurderinger og anbefalinger

For 47 prosent av søknadene konkluderer den sakkyndige komiteen tydelig med at standarden er tilfredsstillt. Like mange (47 prosent) av søknadene har på dette punktet blitt underkjent, mens 6 prosent ikke har fått en klar konklusjon. Av alle standardene er det denne som har gitt høyest andel underkjenninger i akkrediteringssaker. Å lage en god plan for doktorgradsprogrammet ser derfor ut til å være en relativt stor utfordring.

Den største utfordringen synes å bestå i å lage programmer med tilstrekkelig *nivå, bredde, dybde og indre faglig sammenheng*. Det gjelder særlig punktet *indre faglig sammenheng*. Utfordringen har særlig kommet til syne der programmets plan ikke har integrert de faglige interessene til de ulike forskergruppene eller fagmiljøene som er omfattet i søknaden. Dette har gjort seg gjeldende ved at de enkelte forskergruppene og fagmiljøene har framstått som separate tilbydere av programmets deler eller faglige spesialiseringer som for eksempel kurs og forskningsoppgaver. Dette har enten skyldtes at søknaden har omfattet for mange fagmiljøer som har blitt vurdert å ikke ha direkte relevans for det omsøkte programmet, eller at fagmiljøene har hatt ulike eller motstridende interesser og forståelse av hva programmet skal inneholde. Disse utfordringene har tydeligst vist seg i søknader om tverr- eller

flervitenskapelige programmer, men også programmer av mer spesialisert art har blitt kritisert for manglende indre faglig sammenheng.

Manglende indre faglig sammenheng ser også ut til å ha vært den grunnleggende årsaken til kritikk på flere av de andre punktene som kriteriene sier skal vurderes. Dette gjelder programmenes navn, der kritikken har dreid seg om at navnet ikke er dekkende for innholdet. Det samme gjelder opplæringsdelen av programmet med obligatoriske og valgfrie deler, der mangel på sammenheng har ført til for stor eller for liten vektlegging av deler av teori- og metodegrunnlaget som har blitt ansett som relevant for programmet, eller for stor grad av overlapping mellom kurs. Det gjelder også kravet om at det skal framgå av søknaden hvordan stipendiatens arbeid er satt inn i en bredere faglig sammenheng. Resultatet av manglende indre faglig sammenheng på dette punktet har vært at samtidig som summen av forskningsområder og miljøer har vært for bred, vil opplæringen til den enkelte stipendiat kunne bli for smal eller fragmentert dersom miljøene opererer separat innenfor veiledning og opplæring. Dette har også vært bakgrunn for kritikk av planens beskrivelse av mål, opptaksgrunnlag og kvalifikasjoner, der disse har framstått som uklare, eller ikke dekkende.

Gjennomgående forhold som har blitt framholdt som styrker ved søknadene har i stor grad dreid seg om innholdet i reglementet for doktorgradsprogrammet. Dette gjelder særlig regler som sikrer stipendiatene tilgang til mer enn én veileder og klar ansvarsfordeling mellom disse, og muligheter for å få utenlandsopphold i stipendiatperioden. Regler som sikrer at stipendiatenes arbeid blir presentert og vurdert i ulike fora som eksterne fagkonferanser eller internt underveis i studiet har også blitt vurdert positivt.

Diskusjon

Som det framgår av beskrivelsen over, har kravet om indre faglig sammenheng av de sakkyndige komiteene blitt tolket slik at resultatet må være noe mer enn summen av de enkelte faglige delene. Planen bør legges opp på en måte som gjør at stipendiatene skal kunne ha tilgang til og nyttiggjøre seg den samlede kompetansen i fagmiljøet. Som nevnt over har utfordringer omkring indre faglig sammenheng vist seg både i søknader om tverr- eller flervitenskapelige programmer og programmer av mer spesialisert tematisk art. Noen av komiteene har i sine rapporter diskutert hvordan indre faglig sammenheng generelt kan skapes. Den gjennomgående tolkningen har vært at programmer må bestå av et avgrenset forskningsfelt og/eller en enhetlig metodisk ramme for forskningen. Indre faglig sammenheng vil derfor kunne være naturlig gitt i et avgrenset forskningsfelt for disiplinære programmer. For tverr- og flerfaglige programmer vil indre faglig sammenheng kunne skapes gjennom å ha en enhetlig metodisk ramme omkring forskningen.

Det har i flere sammenhenger blitt hevdet at akkrediteringsforskriftens krav til doktorgradsprogramets indre faglig sammenheng og tydelige fagområdeavgrensning, samtidig som det ikke stilles et minimumskrav til antall faglig tilsatte, har føret til at institusjonene har søkt akkreditering for smale eller spesialiserte programmer.

Gjennomgangen av de sakkyndige komiteenes rapporter gir ikke holdepunkter som støtter eller avkrefter denne antagelsen. For å få akkreditering for et doktorgradsprogram er det imidlertid vesentlig å kunne dokumentere at institusjonen har gode og stabile fagmiljøer med høy kompetanse og forskningsaktivitet (se 3.1.2). I enkelte rapporter, antydes det at manglende indre faglig sammenheng kan ha vært et resultat av at institusjonen har brakt inn for mange fagmiljøer med motstridende interesser eller forståelse for hva programmet skal

være i søknaden, for å synliggjøre summen av faglig kompetanse og størrelse på fagmiljøet ved institusjonen. I slike tilfeller har en naturlig konsekvens vært at institusjonene, i en revidert akkrediteringssøknad, har måttet foreta en strengere definisjon av de faglige rammene for doktorgradsprogrammet slik at disse har vært bedre tilpasset tilgjengelig relevant kompetanse.

Enkelte rapporter antyder også at manglende indre faglig sammenheng kan være et resultat av at programmets plan er motivert ut fra en institusjonsstrategi snarere enn motivert ut fra faglige forhold. En interessant observasjon er derfor at samtlige søknader som ikke tilfredsstilte dette kriteriet har vært førstegangssøknader fra institusjoner som hadde tydelig uttalte universitetsambisjoner på det tidspunktet søknaden ble sendt. Tallene som inngår i denne sammenheng er relativt små. Likevel kan det reises spørsmål om kravet om å ha fire doktorgradsprogrammer som grunnlag for å søke universitetsstatus (gitt i standarder for universitetsakkreditering) har bidratt til å sette kvaliteten i det enkelte omsøkte program under press.

3.1.2. Om fagmiljø og forskningsaktivitet

(2) Institusjonen skal ha et stabilt fagmiljø knyttet til doktorgradsstudiet

1. Størrelsen på fagmiljøet skal være tilpasset undervisningen, veiledningen og forskningen.
2. Fagmiljøet skal drive aktiv forskningsvirksomhet med god faglig bredde på høyt internasjonalt nivå.
3. Institusjonen skal ha ansatte i hovedstilling med kompetanse innenfor det som regnes som kjerneområder for studiet.
4. Minst 50 prosent av de faglig ansatte knyttet til studiet skal være professorer, de øvrige skal være førsteamanuenser.

Sakkyndige vurderinger og anbefalinger

For 60 prosent av de behandlede søknadene har den sakkyndige komiteen tydelig konkludert med at standarden er tilfredsstilt. 27 prosent av søknadene har på dette punktet tydelig blitt underkjent, mens de resterende 13 prosent ikke har fått en klar konklusjon.

Selv om det er enkelte unntak, er et gjennomgående trekk at fagmiljøene har blitt vurdert som relativt små og sårbare, både når det gjelder størrelse og aktivitet. Dette gjelder også de fleste av søknadene som har tilfredsstilt kriteriene, med den begrunnelse at de kun har oppfylt en minstestandard slik de sakkyndige komiteene har tolket dette.

Av vurderingene framkommer det at den største utfordringen har vært relatert til FoU aktivitet. Mer spesifikt gjelder dette publisering i anerkjente forskningskanaler, som er det grunnlaget de aller fleste sakkyndige komiteene har lagt til grunn for å vurdere dette kriteriet. Dette har gjort seg gjeldende på to måter. I de fleste tilfeller har det dreid seg om at de aktuelle miljøene har publisert lite eller for lite. For en del har det også dreid seg om at deler av publikasjonsgrunnlaget som har vært lagt ved søknadene omhandler forskning som har blitt vurdert til å ligge utenfor doktorgradsprogrammets kjerneområde(r) og derfor ikke anses som relevant. Flere miljøer har også blitt kritisert med bakgrunn i at kun et fåtall av de vitenskapelig tilsatte som er involvert i programmet har stått for den største andelen av publikasjonene, mens de resterende har publisert svært lite.

Den andre kritiske faktoren som har vært framholdt i flere rapporter omhandler fagmiljøenes størrelse og kompetanse. I denne sammenhengen har det i hovedsak ikke vært snakk om det totale antallet vitenskapelig tilsatte involvert i programmet, men at miljøene ble vurdert som sårbare. Denne situasjonen har oppstått når programmets enkelte fagfelter eller fagområder dekkes av bare en til to vitenskapelig tilsatte med god forskningsproduksjon og veiledererfaring på doktorgradsnivå. De aller fleste søknadene har dokumentert tilstrekkelig formell kompetanse blant de vitenskapelig tilsatte som skulle være involvert i doktorgradsprogrammet. Imidlertid har i noen tilfeller vurderingene av de enkelte tilsattes CV'er og forskningsproduksjon reist spørsmål om disse reelt sett har vært kvalifisert som førsteamanuenser eller professorer, og om deres forskningsfelt har vært relevant for kjerneområdet eller områdene for søknaden.

Det er to forhold som gjennomgående har blitt trukket fram som positive i vurderingene. Det ene er bruk av professor II stillinger og det andre er dokumentert veiledererfaring på doktorgradsnivå blant de vitenskapelig tilsatte. Bruk av professor II stillinger inn mot doktorgradsutdanningene har blitt vurdert som positivt fordi disse bidrar til å styrke fagmiljøene med enten særlig høy kompetanse, alternativ kompetanse eller nettverk og kontakter. Tilsatte med dokumentert veiledererfaring har styrket søknadene fordi det sannsynliggjør at disse er i stand til å veilede og bidra til å sikre gjennomføring på en god måte. Veiledererfaringen har vært dokumentert enten gjennom tilsatte som tidligere har vært veiledere ved en annen gradsgivende institusjon, eller gjennom å være bi-veiledere i samarbeid med hovedveileder fra en gradsgivende institusjon.

Komiteenes anbefalinger for videre utvikling har i første rekke dreid seg om å prioritere styrking og kompetanseheving i de involverte fagmiljøene. Dette gjelder både gjennom nyrekruttering av personer med høye akademiske meritter, men i like stor grad også å gi de som allerede er tilsatt ressurser til å formelt kvalifisere seg eller å øke det generelle publikasjonsomfanget. Som tidligere beskrevet har miljøets veiledererfaring blitt vurdert som viktig. Enkelte institusjoner har blitt anbefalt å bygge opp de tilsattes veiledererfaring gjennom å inngå veiledersamarbeid med andre relevante gradsgivende institusjoner før de etablerer egne doktorgradsprogrammer.

Diskusjon

Kriteriet som omhandler FoU aktivitet sier at denne skal være på et *høyt internasjonalt nivå*. I Lov om universiteter og høyskoler, i kapittelet som redegjør for lovens formål, framgår det også at ambisjonen for høyere utdanning og forskning i Norge skal være å ligge på et *høyt internasjonalt nivå*. Et sentralt poeng som har blitt diskutert i flere sakkyndige rapporter er hvordan dette skal tolkes, ettersom det ikke er spesifisert hvordan dette skal forstås verken i loven eller i NOKUTs forskrift. Disse diskusjonene viser i noen grad at *høyt internasjonalt nivå* forstått som "best i klassen", anses av NOKUTs sakkyndige som et urimelig krav for å kunne drive doktorgradsutdanning. En sakkyndig komité har for eksempel kommentert at selv om publiseringsaktiviteten til miljøet som vurderes ikke strengt tatt er på et høyt internasjonalt nivå, er det på høyde med sammenlignbare miljøer i Norge som tilbyr doktorgrad, og at det derfor må anses som tilfredsstillende. I dette tilfellet har "høyt internasjonalt nivå" blitt byttet ut med "nasjonalt nivå". En annen komité har valgt å operasjonalisere kriteriet ved å vurdere nivået blant annet ut fra Forskningsrådets

vurderingsskala⁶. Også i dette tilfellet ble det konkludert med at de høyeste nivåene for denne typen vurdering er et urimelig krav. Denne diskusjonen reiser noen viktige prinsipielle spørsmål som vil kunne ha stor betydning både for institusjonene og NOKUT. For det første viser den at det kan være behov for en presisering av intensjonen med å bruke begrepet ”høyt internasjonalt nivå” i denne sammenhengen og hvordan det skal forstås. Det kan synes som det er et motsetningsforhold mellom akkrediteringens målsetning og vurderingsgrunnlaget, når målet er å sikre en minstestandard samtidig som det kreves et høyt internasjonalt nivå. Akkrediteringen av studieprogrammer skal bidra til at samfunnet kan ha tillit til at kvaliteten i utdanningene tilfredsstiller de kravene de blir vurdert mot. Usikkerhet omkring forståelsen av begrepet ”høyt internasjonalt nivå” i denne sammenhengen vil kunne føre til at det oppstår uklarhet når det gjelder hvilket nivå de akkrediterte utdanningene faktisk holder.

3.1.3. Om doktorgradsprogrammets forankring i den faglige virksomheten ved institusjonen

(3) Den faglige virksomheten ved institusjonen skal støtte opp om doktorgradsstudiet

Sakkyndige vurderinger og anbefalinger

For 53 prosent av søknadene konkluderer den sakkyndige komiteen tydelig med at standarden er tilfredsstilt. 27 prosent av søknadene har på dette punktet blitt underkjent, mens de resterende 20 prosent ikke har fått en klar konklusjon.

Et gjennomgående trekk er at søknadene enten har blitt vurdert som gode eller dårlige på dette punktet. Vurderingene viser at de godkjente har representert miljøer som kommer godt ut, klart over minstestandard, mens de underkjente har blitt anbefalt å implementere relativt store endringer før de eventuelt kunne godkjennes.

Av de sakkyndige rapportene framgår det at det viktigste vurderingsgrunnlaget har vært om det finnes bachelor- og særlig mastergradsstudier ved institusjonen som faglig sett støtter doktorgradsprogrammet. Dette er begrunnet med at det gir institusjonen en intern og relevant rekrutteringsplattform for opptak til doktorgradsprogrammet. I flere tilfeller har dette også blitt vurdert som helt avgjørende fordi de sakkyndige komiteene her har uttrykt skepsis til om institusjonen har potensial til å rekruttere i særlig grad fra andre institusjoner nasjonalt og

⁶ Forskningsrådets vurderingsskala omfatter syv karakterer: **1-Poor** (an inadequate project that is of no national or international interest and significance, or a project in which parts of the application are so poorly described that it is impossible to evaluate); **2-Weak** (a low-calibre project with very little national or international interest); **3-Fair** (a project of low international calibre, with little national and international interest); **4-Good** (a project of reasonable international calibre, but of limited national and international interest. Publications in well-known, specialised journals may be anticipated. The researchers have a good reputation within their field of research); **5-Very good** (a project of a high international calibre and of national and international interest. Publications in leading journals may be anticipated. The researchers are among the leaders in their field of research.); **6-Excellent** (A project at a very high international level and of great national and international interest. Publications in leading journals are expected. The researchers are among the leaders in their field.); **7-Exceptionally good** (A project at the highest international level and of the utmost interest nationally and internationally. Publications in top journals are extremely likely. The researchers are among the very best in their field.). Vurderingskriteriene for eksempelvis Forskerprosjekt finner dere på forskningsrådets nettsider: <http://www.forskningsradet.no/no/Forskerprosjekt/1186753746501>

internasjonalt. Denne skepsisen har vært begrunnet på to helt ulike og motsatte måter. En begrunnelse har vært at for spesialiserte programmer, med tilsvarende kompetansekrav satt for opptak, vil det kun være institusjonens eget eller egne masterprogrammer som kvalifiserer. Den andre begrunnelsen har vært at programmet har overlappet med programmer ved andre og mer ”anerkjente” institusjoner, og at komiteene derfor tror potensielle kandidater vil velge disse. Et annet vurderingsgrunnlag som har blitt tillagt relativt stor vekt er om oppbyggingen og utviklingen av programmet har forankring og støtte i institusjonens ledelse og strategi. Dokumentasjon gjennom at institusjonen har tilført ressurser i form av økonomi og personell har blitt vurdert som viktige faktorer.

I tillegg til faktorene som omhandler rekruttering og institusjonell forankring beskrevet over, har ulike komiteer vurdert en rekke forskjellige forhold. Disse omfatter blant annet programmets plan, organisering og eventuelle forskningsprosjekter i forhold til å kunne integrere fagmiljøer og skape samarbeid internt ved institusjonen. Andre forhold som har blitt vurdert er om de enkelte vitenskapelig tilsattes forskningskompetanse er relevant, og om de etablerte forskningsgruppene som omfattes i søknaden arbeider på forskningsfelter som faktisk er innenfor kjerneområde(ne) for doktorgradsprogrammet.

Av komiteenes anbefalinger for videre utvikling er et gjennomgående trekk økt innsats mot forsterket rekrutteringsstrategi og informasjonsarbeid om doktorgradsprogrammet til potensielle kandidater internt og eksternt. Dette gjelder også flere av miljøene som kommer godt ut i vurderingene, fordi tilstrekkelig rekruttering sees på som en forutsetning for å opprettholde et godt program. Flere institusjoner har også blitt anbefalt å sette av ressurser til forskningsprosjekter og kompetanseutvikling som kan virke styrkende og samlende for fagmiljøet.

Diskusjon

Et gjennomgående trekk er at de ulike komiteene har valgt å vektlegge relativt ulike, og til sammen mange, forhold under vurderingen av denne standarden. Dette er trolig et resultat av at standarden ikke følges av kriterier som indikerer hvilke forhold som skal vurderes. Enkelte komiteer har også vurdert forholdet ut fra faktorer som enten tilsvarer eller i stor grad overlapper med det vurderingsgrunnlaget som er brukt for andre standarder eller kriterier i forskriften. Eksempelvis gjelder dette graden av samarbeid og integrasjon mellom ulike faggrupper som sammen skal stå ansvarlige for doktorgradsprogrammet, og om den dokumenterte forskningskompetansen til de vitenskapelig tilsatte er relevant for programmets kjerneområde(r). Disse forholdene har ellers gjennomgående blitt vurdert under henholdsvis forskriftens 1.3 om indre faglig sammenheng, og 2.3 om å ha ansatte i hovedstilling innenfor programmets kjerneområde(r). Dette kan tolkes som et uttrykk for at standarden er for uklar til at den enkelt lar seg operasjonalisere på en enhetlig måte. Samtidig kan det også bety at vurderingen av standarden i noen grad har blitt benyttet til ytterligere å understreke det komiteen ser som viktige styrker eller utfordringer for miljøet som står bak søknaden.

NOKUTs akkrediteringsforskrift for doktorgradsstudier har ikke kriterier som eksplisitt angir at de omsøkte programmenes rekrutteringspotensial skal vurderes. En interessant observasjon er derfor at på tross av dette har mange av de sakkyndige komiteene likevel lagt stor vekt på nettopp dette forholdet. Begrunnelsen er at en forventning om at et godt faglig og sosialt miljø for stipendiatene avhenger av en minste kritisk masse med aktive kandidater. Det bør derfor

vurderes hvorvidt dette er en så vesentlig faktor for utdanningskvalitet at det mer systematisk bør inngå som et vurderingsgrunnlag i saker om doktorgradsakkreditering.

3.1.4. Om samarbeid og nettverk

(4) Institusjonen skal delta aktivt i nasjonalt og internasjonalt samarbeid og i nettverk som er relevante for doktorgradsstudiet

Sakkyndige vurderinger og anbefalinger

For 80 prosent av søknadene konkluderer den sakkyndige komiteen tydelig med at standarden er tilfredsstillende. 13 prosent av søknadene har på dette punktet blitt underkjent, mens de resterende 7 prosent ikke har fått en klar konklusjon.

Det gjennomgående trekket er at de dokumenterte samarbeidsporteføljene har blitt vurdert som relevante og tilstrekkelig omfattende. Bare to søknader har blitt funnet ikke tilfredsstillende. I disse tilfellene har utfordringen i hovedsak ikke omfattet mangel på antall samarbeidsavtaler, men at de internasjonale miljøene høyskolene har samarbeidet med ikke har framstått som relevante eller tilstrekkelig sterke.

Generelt har grunnlaget for vurderingene omfattet samarbeid om forskning, doktorgradskurs og utveksling. Akademisk forskningssamarbeid, både gjennom formaliserte samarbeidsavtaler inngått av institusjonene og via de enkelte vitenskapelig tilsatte, har sammen med deltagelse i forskningsnettverk med dokumentert finansiering (EU, Forskningsrådet, etc.) blitt tillagt størst vekt. Samarbeid med næringsliv har også blitt vurdert som viktig, spesielt samarbeid med regionalt næringsliv. En rapport har imidlertid pekt på at programmer som i for stor grad er avhengig av å få tilført ressurser gjennom regionalt næringslivssamarbeid kan være sårbare. Samarbeid med andre institusjoner om doktorgradskurs og stipendiatenes muligheter for å kunne ta kurs eksternt, har blitt vurdert positivt. Et forhold som gjennomgående har blitt trukket fram som et svakt punkt, også for de fleste av søknadene som har blitt vurdert som tilfredsstillende, er institusjonenes innsats for å oppmuntre til og legge til rette for at stipendiatene skal få et utenlandsopphold i stipendiatperioden. Flere av rapportene har også kritisert institusjonene for ikke å sikre stipendiatene økonomiske midler til å kunne delta tilstrekkelig ofte på internasjonale konferanser.

Diskusjon

Generelt har de sakkyndige komiteene uttrykt at samarbeid og nettverk er viktig fordi det kan utgjøre vesentlige miljøaspekter for et doktorgradsprogram. Dette gjelder særlig med hensyn til å gi doktorgradsstudenter mulighet for å delta i nasjonalt og internasjonalt ledende forskning, og utvikle et større faglig kontaktnett. For å realisere dette potensialet er det imidlertid viktig at stipendiatenes arbeid må kunne inkluderes i samarbeidene.

Det framgår av de sakkyndige komiteenes rapporter at en forutsetning for at deltagelse i samarbeid skal kunne styrke doktorgradsutdanningen ved en institusjon, er at samarbeidspartnerne både må være relevante og representere miljøer som internasjonalt anses som sterke, aller helst sterkere enn institusjonens egne miljøer. I første rekke gjelder dette samarbeid om forskning, doktorgradskurs og stipendiatutveksling med andre akademiske institusjoner.

Det er særlig for doktorgradsutdanninger innenfor teknologi komiteene har vektlagt viktigheten av næringslivssamarbeid. Begrunnelsene for dette framgår ikke eksplisitt av rapportene. Det synes likevel som om at det underforstått dreier seg om relevanskvalitet. Dersom samarbeidspartnerne er interessehavere i, eller premissleverandører av, forskningsprosjekter vil dette bidra til å sikre forskningens relevans og dermed kvalitet.

3.1.5. Om infrastruktur

(5) Infrastrukturen skal være tilpasset organisering av studiets karakter og relateres til doktorgradsstudiets mål

1. Stipendiatene skal være sikret nødvendige og egnede arbeidsforhold bl.a. kontorplass/produksjonslokaler, utstyr, drifts- og produksjonsmidler.
2. Bibliotekstjenestene skal være lett tilgjengelig og i samsvar med studiets faglige innhold og nivå.
3. Stipendiatene skal være sikret tilgang til IKT- tjenester av tilstrekkelig omfang og kvalitet.
4. Tekniske og administrative støttetjenester skal være tilfredsstillende.

Sakkyndige vurderinger og anbefalinger

Samtlige søknader som har blitt vurdert har blitt funnet tilfredsstillende på dette punktet. Gjennomgående framheves også infrastrukturen som god og over minstestandard. Flere komiteer har vurdert infrastrukturen som svært bra og til dels imponerende.

De spesifikke forholdene som har blitt vurdert er som angitt i kriteriene. Når det gjelder bibliotekstjenester har flere komiteer vist til det nasjonale BIBSYS samarbeidet om fag- og forskningsbibliotek, noe som i praksis sikrer alle institusjonene god tilgang til litteratur selv om de ikke har all relevant litteratur tilgjengelig gjennom eget bibliotek.

Rapportene inneholder generelt svært få anbefalinger relatert til vurderingene av infrastruktur. Imidlertid har flere komiteer oppfordret til å satse videre på å sikre god online tilgang til elektroniske tidsskrifter lokalt.

Diskusjon

Sett under ett framstår infrastrukturen som det kvalitetsmessig sterkeste punktet i søknadene som har vært vurdert. Et interessant poeng er at dette har blitt tydeligst uttrykt av sakkyndige komiteer med et stort innslag av utenlandske medlemmer. Det er rimelig å tolke dette som et uttrykk for at infrastrukturen omkring stipendiater ved de aktuelle institusjonene generelt holder høy kvalitet.

Hva som utgjør god og relevant infrastruktur varierer mellom fagområder, noe som framgår av de sakkyndige komiteenes vurderinger. Innenfor teknisk-naturvitenskapelige programmer der eksperimentelt arbeid inngår som en stor del av stipendiatenes arbeid, har det blitt lagt størst vekt på laboratoriefasiliteter, samt tilgang på spesialisert IT-utstyr og teknisk personal. For disse fagområdene synes det også som god tilgang til elektroniske relevante journaler vurderes som viktigere enn institusjonsbibliotekets omfang av trykt litteratur. For humanistiske fag og samfunnsfag har det relativt sett blitt lagt større vekt på omfanget av relevant trykt litteratur. Dette har trolig sammenheng med at forskningslitteraturen i større grad publiseres i bøker som ikke foreligger elektronisk, og at tilgang til eldre litteratur er viktigere enn for de teknisk-naturvitenskapelige fagområdene. For visse typer

forskningsoppgaver innenfor disse fagområdene kan trolig viktigheten av tilgang til denne typen litteratur sidestilles med viktigheten av laboratoriefasiliteter for teknisk-naturvitenskapelige områder.

3.1.6. Om kvalitetssikring

(6) Institusjonen skal redegjøre for hvordan doktorgradsstudiet kvalitetssikres i institusjonens system for kvalitetssikring

Sakkyndige vurderinger og anbefalinger

Med ett unntak har alle de vurderte søknadene blitt funnet tilfredsstillende på dette punktet. I det tilfellet kvalitetssikringen ikke ble funnet god nok, viste den sakkyndige komiteen til at institusjonen ikke hadde utarbeidet kvalitetssikringsrutiner med relevans for doktorgradsutdanning, og at dette heller ikke hadde fått oppmerksomhet under institusjonens arbeid med utvikling av søknaden.

I den første versjonen av forskriften som gjaldt til og med 2005, het det i standarden at ”det må foreligge rutiner for sikring og utvikling av kvaliteten i studiet”. I den gjeldende versjonen av forskriften fra 2006 heter det i standarden at ”institusjonen skal redegjøre for hvordan doktorgradsstudiet kvalitetssikres i institusjonens system for kvalitetssikring” og det henvises derfor til kriteriene for evaluering av disse. Samtlige akkrediteringsrapporter fra de sakkyndige komiteene viser til institusjonenes system for kvalitetssikring, men det er stor variasjon når det gjelder i hvilken grad de institusjonelle systemene er tillagt vekt i vurderingene.

I et mindretall av rapportene framgår det at komiteen vurderer kvalitetssikringen av doktorgradsutdanningen som tilfredsstillende basert på at institusjonen har et institusjonelt system som er godkjent av NOKUT gjennom evaluering av institusjonens system for kvalitetssikring. Flertallet av rapportene uttrykker imidlertid at de institusjonelle systemene slik de er bygd opp, med hovedfokus på å kvalitetssikre bachelor- og mastergradsutdanning, ikke er tilstrekkelig for kvalitetssikring av doktorgradsutdanning. Dette grunngis med at det er mange kritiske forhold som må kvalitetssikres for å oppnå doktorgradsutdanning med tilstrekkelig kvalitet som ikke er like relevante for disse utdanningene. Dette henger sammen med at doktorgradsutdanningen i større grad enn andre utdanninger er unik for den enkelte stipendiat. Et moment som flere komiteer peker på er at doktorgradsstudentene i større grad enn andre studenter er avhengige av kompetent, relevant og tilstrekkelig omfang på veiledning, og at det derfor bør eksistere kvalitetssikringstiltak spesifikt rettet mot disse forholdene. De forholdene de sakkyndige komiteene trekker fram som viktige å kvalitetssikre for doktorgradsutdanning omfatter:

- at kandidatene har tilstrekkelig høy og relevant kompetanse før opptak og at dette er regulert i et doktorgradsreglement
- at det utarbeides en kontrakt mellom kandidat og institusjon og at det framgår tydelig hvilke rettigheter, plikter og ansvarsforhold som er tillagt de ulike partene, inkludert kriterier og rutiner for skifte av veileder og gjensidig terminering av kontrakten
- at det er tilstrekkelig finansiering på plass før opptak
- at prosjektplanen for den enkelte kandidat dokumenterer faglig nivå og at prosjektet kan gjennomføres innen tidsrammen

- at planlagte analyser og eksperimenter er i overensstemmelse med tilgjengelige fasiliteter
- at avtaler om opphold eller bruk av utstyr fra andre institusjoner er på plass
- rutiner for å sikre veilederkapasitet og veilederkompetanse (oppnevning av flere veiledere har gjennomgående blitt vurdert som svært positivt)
- rutiner for kvalitetssikring av kursporteføljen
- rutiner for å sikre stipendiatenes progresjon og oppfølgingstiltak underveis
- rutiner for kvalitetssikring av avhandlinger før de oversendes bedømmelseskomiteer, for oppnevning av bedømmelseskomiteer og for gjennomføring av disputas

Diskusjon

Som omtalt over er det stor grad av variasjon når det gjelder i hvilken grad de institusjonelle kvalitetssikringssystemene er tillagt vekt i de sakkyndige komiteenes vurderinger. En overraskende observasjon er at denne variasjonen ikke har sammenheng med om søknadene ble vurdert etter den gamle eller den gjeldende forskriften (se over). Dette kan tolkes som et uttrykk for at komiteene i hovedsak har vært opptatt av at det finnes relevante kvalitetssikringsprosedyrer for doktorgradsutdanningen, uavhengig av om dette foreligger gjennom institusjonens system. Samtidig har mange av søkerinstitusjonene bygget opp hovedelementene i sine kvalitetssikringssystemer på et tidspunkt da de ikke hadde doktorgradsprogrammer, noe som trolig er en medvirkende årsak til at de institusjonelle kvalitetssikringssystemene i mange tilfeller ikke har blitt vurdert som tilstrekkelig relevante for doktorgradsutdanningen.

NOKUT fører tilsyn med institusjonenes kvalitetssikring av doktorgradsutdanning både gjennom akkreditering (og revidering) og syklisk evaluering av institusjonenes kvalitetssikringssystem. Tilsynsmodellen legger derfor opp til at det skal være et stort fokus på institusjonenes egen kvalitetssikring av utdanningen. Samtidig fører modellen til at tilsynsvirkemidlene har noen grad av overlappende fokus. Overlappingen gjør at det eksisterer en risiko for at vesentlige momenter ikke blir vurdert under akkreditering (eller revidering), dersom denne støtter seg på resultatene fra evaluering av system for kvalitetssikring uten at det undersøkes om den aktuelle evalueringen tok for seg forhold som har relevans for doktorgradsutdanning. Som beskrevet over har et mindretall av de sakkyndige komiteene i sine akkrediteringsrapporter vist til at institusjonen har et kvalitetssikringssystem som har vært godkjent av NOKUT, og grunnlagt en positiv konklusjon på dette uten å omtale innholdet i kvalitetssikringssystemet. For to av disse ble kvalitetssikringssystemene godkjent mer enn tre år før NOKUT mottok institusjonenes søknader om akkreditering av deres første doktorgradsprogram. Kvalitetssikring av doktorgradsutdanning er naturlig nok heller ikke nevnt i disse evalueringsrapportene. På bakgrunn av dette kan det se ut til at disse institusjonenes kvalitetssikringsopplegg for doktorgradsutdanning ikke har blitt grundig vurdert, verken under evaluering av institusjonenes kvalitetssikringssystemer eller under akkrediteringsprosessene. Disse eksemplene viser at når tilsynsvirkemidlene overlapper, stiller det store krav til at NOKUTs arbeid utføres på en måte der virkemidlene blir sett i sammenheng.

3.2. Revidering av etablerte doktorgradsprogrammer

En gjennomgang av de sakkyndige komiteenes vurderinger og anbefalinger for de enkelte standarder og kriterier viser at de reviderte doktorgradsstudiene gjennomgående holder god kvalitet. Trolig som et resultat av dette, inneholder disse rapportene mindre grad av analyse og diskusjon omkring vurderingene av de enkelte standarder og kriterier enn det som finnes i flere av akkrediteringsrapportene. Som beskrevet i kapittel 4.2.2 framstår også vurderingsgrunnlaget som ensartet mellom rapportene. Gjennomgangen av de sakkyndige komiteenes vurderingsgrunnlag og vurderinger blir derfor i det følgende ikke presentert for hver standard som for akkrediteringsrapportene. Isteden blir de viktigste vurderingene her presentert samlet.

For seks av de syv reviderte programmene konkluderte de sakkyndige komiteene med at alle standarder og kriterier var tilfredsstillende. For det syvende programmet var det to forhold som ble funnet ikke tilfredsstillende; at institusjonen skal ha ansatte i hovedstilling med kompetanse innenfor det som regnes som kjerneområder for studiet, og at den faglige virksomheten ved institusjonen skal støtte opp om doktorgradsstudiet.

Med unntak av vurderingen som er beskrevet over, er gjennomgående vurderinger at de reviderte programmene holder et godt faglig nivå, både når det gjelder opplæringsdelen, fagmiljøenes forskningsaktivitet og stipendiatenes avhandlinger. Fagmiljøenes veilederkompetanse og kapasitet har også blitt vurdert som god. Rettsvitenskap, odontologi og farmasi representerer alle tradisjonelle fagområder med oppdeling i internasjonalt etablerte kjerneområder, som har blitt vurdert å ha god indre faglig sammenheng, tilstrekkelig bredde og klar avgresning til andre fagområder. Av samme grunner har programmenes mål, opptaksgrunnlag og kvalifikasjoner blitt vurdert som klare.

Standarden som omhandler kvalitetssikring sier at institusjonen skal redegjøre for hvordan doktorgradsstudiet kvalitetssikres i institusjonens system for kvalitetssikring. For flere av programmene har kvalitetssikringen av doktorgradsstudiene ikke vært integrert i de institusjonelle kvalitetssikringssystemene. Selve kvalitetssikringen av doktorgradsstudiene har i hovedsak likevel blitt vurdert som gode, og den manglende formelle forankringen i institusjonelle systemer har i liten grad blitt problematisert i disse vurderingene (se også 3.3.1). I de tilfellene der kvalitetssikringen eller studiereglementet har sikret at stipendiatene får oppnevnt mer enn en veileder har dette blitt vurdert særlig positivt.

Det er tre forhold som for mer enn ett program har blitt vurdert som utfordringer. Disse dreier seg om spesifikke forhold knyttet til institusjonenes deltagelse i samarbeid og nettverk, infrastruktur, gjennomstrømming og rekruttering.

Når det gjelder deltagelse i samarbeid og nettverk, peker komiteene på at studentmobilitet i flere tilfeller har vært en utfordring. Her har det blitt lagt til grunn resultater som viser at relativt få stipendiater har hatt utenlandsopphold som en del doktorgradsarbeidet. Institusjonene har fått kritikk for ikke å godt nok informere om stipendiatenes utvekslingsmuligheter og ikke i stor nok grad oppmuntre og legge til rette for mobilitet. Samtidig pekes det på at institusjonene opplever at stipendiatenes familieforhold ofte har vanskeliggjort lengre utenlandsopphold, og at dette er den viktigste begrensende faktoren for økt mobilitet. To av de reviderte programmene har også fått kritikk for omfanget og kvaliteten på det internasjonale samarbeidet og nettverket.

To av programmene har fått til dels sterk kritikk for infrastrukturen. I begge tilfeller gjaldt dette deler av bygningsmassen som ble vurdert å ikke tilfredsstillende allmenne krav til akseptabelt arbeidsmiljø, og som derfor heller ikke kunne være tilstrekkelig gode for at utdanning og forskning skulle kunne holde høy kvalitet.

I tillegg til kravene for førstegangsakkreditering gitt i NOKUT-forskriften, la revideringene også vekt på vurdering av dokumenterte resultater. Ved to programmer ble gjennomstrømming og rekruttering vurdert å være relativt lav, og at dette kunne innebære en kvalitetsrisiko. I begge tilfeller ble resultatene likevel vurdert å være tilfredsstillende med den begrunnelse at det var på plass gode reglement som sikret at kun godt kvalifiserte søkere ble tatt opp til doktorgradsstudiene, og at nivået på stipendiatenes avhandlinger ble vurdert å holde et høyt nivå.

3.3. *Evaluering av institusjonenes system for kvalitetssikring av utdanningen*

Dette kapittelet beskriver generelle forhold rundt institusjonenes kvalitetssikring av doktorgradsutdanningen og sakkyndige vurderinger knyttet til dette, slik det framkommer av evalueringsrapportene. Som beskrevet i gjennomgangen av NOKUTs praksis under evalueringene (4.3), inneholder ikke alle evalueringsrapportene omtale og sakkyndige vurderinger knyttet til kvalitetssikring av doktorgradsutdanningen(e). Grunnlagsmaterialet for dette kapittelet er derfor begrenset til de evalueringsrapportene som inneholder relevant informasjon.

Samtlige av de evaluerte kvalitetssikringssystemene har blitt godkjent, noe som betyr at institusjonenes kvalitetssikringsopplegg for utdanningen har blitt vurdert å være tilfredsstillende. For doktorgradsutdanning dreier vurderingene seg i hovedsak rundt hvorvidt institusjonene har bygd opp systematisk kvalitetssikring i tråd med kriteriene (appendiks 5.1), og i relativt liten grad om hvordan disse fungerer i praksis. Beskrivelsen og diskusjonen omkring de sakkyndige vurderingene i dette kapittelet er derfor ikke fokusert på å synliggjøre styrker og svakheter ved institusjonenes kvalitetssikring i forhold til de enkelte kriteriene, slik det har blitt gjort i kapitlene om akkreditering. Isteden er beskrivelsene og diskusjonen rettet mot å skissere noen generelle trekk ved institusjonenes kvalitetssikringsopplegg og hvilke momenter de sakkyndige komiteene har vektlagt. Avslutningsvis blir enkelte perspektiver og utfordringer for kvalitetsarbeidet som framkommer ved å analysere rapportene samlet diskutert.

3.3.1. Kvalitetssikring av doktorgradsutdanning som del av institusjonenes system for kvalitetssikring av utdanning – eller ikke?

Alle institusjoner under Lov om universiteter og høyskoler skal ha et internt system for kvalitetssikring som omfatter alle deler av utdanningsvirksomheten. For om lag halvparten av institusjonene med doktorgradsutdanning har kvalitetssikringen av doktorgradsutdanningen vært en integrert del av institusjonenes kvalitetssikringssystem for utdanningen slik dette har vært definert av institusjonene selv. For de resterende institusjonene har kvalitetssikringsopplegget vært gitt gjennom reglement, intern forskrift eller etablerte rutiner som har eksistert på siden av kvalitetssikringssystemene. Et gjennomgående trekk ved de sakkyndige vurderingene som framkommer i evalueringsrapportene, er at kvalitetsarbeidets

systemforankring i få tilfeller har blitt gjort til gjenstand for vurdering. De sakkyndige komiteene har i hovedsak vært opptatt av om det finnes opplegg eller rutiner for kvalitetssikring av doktorgradsutdanningen. Om disse har eksistert som en del av institusjonenes kvalitetssikringssystem eller ikke synes derfor, til tross for kravene i lov og forskrifter, ikke å ha blitt vurdert som avgjørende i seg selv.

Rapportenes omtale av kvalitetssikring knyttet til doktorgradsutdanningen dreier seg likevel i hovedsak om de overordnede forholdene som er gitt i evalueringskriteriene. De momentene som framstår som mest sentrale er: ansvars plassering knyttet til kvalitetsarbeidet og veiledningen; innhenting, rapportering og behandling av informasjon og data om kvaliteten i utdanningene; stipendiatmedvirkning i kvalitetsarbeidet.

3.3.2. Ansvars plassering knyttet til kvalitetsarbeidet og veiledningen

De sakkyndige komiteene har vektlagt at kvalitetsarbeidet bør være klart ansvarsfordelt, både med hensyn til hvem som har det overordnede ansvaret for kvalitetssikring av doktorgradsutdanningen, og forholdet mellom stipendiat og veileder(e). I de fleste tilfeller har det overordnede ansvaret for kvalitetssikringen vært desentralisert, det vil si at det har vært lagt til fakultetene, instituttene eller avdelingene der doktorgradsprogrammet tilbys. Hvilke organer og utvalg som har roller i kvalitetsarbeidet har imidlertid variert mellom institusjonene. En del av institusjonene har lagt det operative ansvaret til organer og utvalg som primært arbeider med studievirksomheten (eksempelvis studieutvalg). En annen del av institusjonene har lagt hovedansvaret til organer og utvalg som primært arbeider med forskningsvirksomhet (eksempelvis forskningsutvalg). Et mindretall av institusjonene har lagt ansvaret til et sentralt doktorgradsutvalg. Evalueringsrapportene inneholder i liten grad normative vurderinger av de ulike modellene for ansvars plassering, men analyse av rapportene sett under ett, indikerer at dette likevel kan ha relativt stor betydning (se diskusjonen nedenfor).

Flere av de sakkyndige komiteene har også vært opptatt av at ansvarsforholdene omkring relasjonen mellom veileder og student bør være klargjort. Dette gjelder formelle kompetansekrav til veileder, gjensidige forventninger og plikter, samt retningslinjer for skifte av veileder(e), og avslutning av institusjonens veilederforpliktelser i tilfeller der stipendiaten ikke følger godt nok opp. Systematisk tildeling av mer enn én veileder, gjennom bruk av biveileder eller veilederteam, har i de tilfellene det har blitt omtalt blitt vurdert som et svært positivt element. Det samme gjelder systematisk bruk av opplæring og mentorordninger for veiledere. Flere av rapportene har pekt på viktigheten av at stipendiatene tilbys medarbeidersamtaler med andre overordnede enn nærmeste veileder, fordi det i visse tilfeller kan være vanskelig å ta opp forhold som dreier seg om veiledningen direkte.

3.3.3. Innhenting, rapportering og behandling av informasjon og data om kvaliteten i doktorgradsutdanningen(e)

For systematisk innhenting, rapportering og behandling av informasjon om kvaliteten i doktorgradsutdanningen(e), har de sakkyndige komiteene trukket fram særlig tre områder som viktige. Det første gjelder periodevis rapportering av framdrift i den enkelte stipendiats arbeid. Flere av komiteene har kommentert at dette bør utføres av stipendiat og veileder separat for å danne et best mulig grunnlag for å kunne initiere eventuelle tiltak fra overordnet instans. Det andre gjelder systematisk studentevaluering av utdanningenes opplæringsdel og rutiner for å behandle denne informasjonen. Det tredje omfatter aggregering av relevant og

overordnet informasjon om doktorgradsutdanningen(e) i institusjonenes årlige rapporter om utdanningskvalitet. De sakkyndige komiteenes vurderinger tyder på at det siste punktet har vært en særlig utfordring for mange institusjoner. Selv om materialet er for lite til å avdekke klare sammenhenger, kan det synes som om denne utfordringen har vært størst ved institusjoner der kvalitetssikringen av doktorgradsutdanningen ikke har vært en integrert del av institusjonenes kvalitetssikringssystem.

3.3.4. Stipendiatenes medvirkning i kvalitetsarbeidet

Som beskrevet over kan stipendiatene medvirke i kvalitetsarbeidet på to plan. Det første omfatter individuell påvirkning gjennom dialog med veileder(e) og fagmiljøer. Den andre viktige arenaen for medvirkning er gjennom representasjon i institusjonens ulike organer og utvalg som har formaliserte roller i kvalitetsarbeidet ved institusjonene. I de rapportene hvor dette er beskrevet, er et gjennomgående trekk at stipendiatene ikke er godt nok formelt representert. Dette kan for eksempel gjelde læringsmiljøutvalg, arbeidsmiljøutvalg, studieutvalg, kvalitetsutvalg, forskningsutvalg og studentdemokratiske organer. Flere rapporter peker på at det ikke eksisterer gode tillitsvalgthetordninger for stipendiatene ved institusjonen. Enkelte rapporter peker på at det synes som om stipendiatene på dette området kan ha havnet mellom ”to stoler” i forhold til deltagelse og påvirkningsmuligheter. På den ene siden har de ikke fullt ut blitt sett på som institusjonens ansatte, med den konsekvens at de ikke har vært godt representert i for eksempel arbeidsmiljøutvalg eller forskningsutvalg. På den andre siden har de heller ikke fullt ut blitt sett på som studenter med den konsekvens at de ikke har vært representert i for eksempel læringsmiljøutvalg, studieutvalg, kvalitetsutvalg eller studentdemokratiske organer ved institusjonen. Disse rapportene konkluderer med at det er viktig å sikre at stipendiatene får mulighet til å aktivt delta i de organer, utvalg og prosesser som er av betydning for deres hverdag, både som studenter og som ansatte.

3.3.5. Diskusjon

Gjennomgangen av evalueringsrapportene indikerer at forankringen og innrettingen for institusjonenes kvalitetssikring av doktorgradsutdanning varierer på to grunnleggende plan. Det første dreier seg om hvorvidt kvalitetssikring av doktorgradsutdanningen(e) på evalueringstidspunktet var en integrert del av institusjonenes kvalitetssikringssystemer. Det andre dreier seg om kvalitetssikringen primært har vært tilpasset studievirksomhet eller forskningsvirksomhet. Sett under ett synes det som om denne variasjonen gjenspeiler variasjon i et annet grunnleggende spørsmål: *er stipendiatenes arbeid som leder fram til en doktorgrad primært utdanningsvirksomhet eller er det primært forskningsvirksomhet?* Variasjonen i institusjonenes organisering av kvalitetsarbeidet knyttet til doktorgradsutdanning synes å ha stor betydning for hvilke prosesser kvalitetssikringen er rettet inn mot, og ser også ut til å ha betydning for stipendiatenes forståelse av egen betydning i kvalitetsarbeidet.

Som beskrevet over kan den operative ansvars plasseringen for kvalitetsarbeidet tilknyttet doktorgradsutdanningen enten være plassert studieadministrativt eller forskningsadministrativt. Ved institusjoner der kvalitetssikring av doktorgradsutdanningen(e) har vært en integrert del av institusjonens system for kvalitetssikring av utdanningen, har det vært en tendens til å plassere dette ansvaret studieadministrativt. Ved institusjoner der kvalitetssikringen av doktorgradsutdanningen(e) ikke har vært en integrert del av institusjonens system, har det vært en tendens til at ansvaret har vært plassert forskningsadministrativt. Med studieadministrativ tilknytting synes det som om

kvalitetssikringen hovedsakelig har vært rettet mot generelle prosesser som har omfattet studentevaluering, rapportering og sammenstilling av kvalitetsinformasjon i aggregert form (for eksempel årsrapport om studiekvalitet), og stipendiatenes medvirkning i organer og utvalg der studentene normalt har vært representert. Med forskningsadministrativ tilknytting synes det som om disse generelle prosessene har vært mindre framtreddende, og at kvalitetssikringen i hovedsak har vært rettet mot stipendiatenes forskningsarbeid, integrering av stipendiatene i det faglige kollegiet og disses organer og utvalg, rapportering gjennom medarbeidersamtaler, og sikring av stipendiatenes rettigheter som ansatte. Gjennom flere av de sakkyndiges evalueringsrapporter framgår det at stipendiatene selv, i stor grad ønsker å bli sett på som ansatte framfor å bli sett på som studenter. Stipendiatene har særlig vektlagt integrering i fagmiljøene som en viktig forutsetning for motivasjon til å delta i kvalitetsarbeidet. Det framgår at årsaken til dette er at stipendiatene opplever at det er de faglige diskusjonene og den daglige kontakten med veileder(e) og andre forskere som har størst betydning for kvalitet i deres eget arbeid.

Doktorgradsarbeid er både utdanningsvirksomhet og forskningsvirksomhet. Diskusjonen i dette kapitlet antyder at kvalitetssikring av relevante forhold for doktorgradsutdanningen er krevende fordi den omfatter både det som kanskje kan sies å være typiske studieprosesser og typiske forskningsprosesser. For å fullt ut lykkes med å lage et godt system for kvalitetssikring av doktorgradsutdanningen(e) er det derfor trolig viktig å være bevisst på disse utfordringene.

4. Analyse av NOKUTs praksis

4.1. Akkreditering av nye doktorgradsprogrammer

NOKUT foretar faglige vurderinger av nye studietilbud med tanke på akkreditering etter søknad. Vurderingene utføres av sakkyndige komiteer på oppdrag fra NOKUT, mens det er NOKUTs styre som fatter vedtak i akkrediteringssaker. Selve retten til å opprette et akkreditert studietilbud gis av Kunnskapsdepartementet.

4.1.1. Om mandatet for akkreditering av doktorgrad

Mandatet for sakkyndige komiteer ved akkreditering angir akkrediteringens formelle vurderingsgrunnlag og rammene for de sakkyndige komiteenes arbeid. Mandatet slår fast at de sakkyndige komiteene skal avgi en rapport med en innstilling til NOKUT, med entydig og begrunnede konklusjoner for om det omsøkte studietilbudet holder tilstrekkelig høyt nivå og kvalitet for å kunne bli akkreditert eller ikke. I tillegg skal rapportene inneholde vurderinger som institusjonen kan bruke i sitt videre utviklingsarbeid. Vurderingene skal være basert på institusjonens søknad og annen relevant skriftlig dokumentasjon samt komiteens erfaringer fra et institusjonsbesøk.

I 2006 ble mandatet for sakkyndige komiteer ved akkreditering av studier revidert og endret. I det tidligere mandatet framgikk at konklusjonene skulle være basert på en helhetlig vurdering av om det omsøkte studietilbudet holder tilstrekkelig høyt nivå og kvalitet. I det reviderte (og gjeldende) mandatet ble begrepet "helhetlig vurdering" fjernet og erstattet med en presisering av at alle standarder og kriterier skal vurderes.

4.1.2. Om akkrediteringsforskriften og vurderingsgrunnlaget for akkreditering av doktorgrad

Det formelle vurderingsgrunnlaget i akkrediteringsprosesser er Kunnskapsdepartementets forskrift om akkreditering, evaluering og godkjenning etter lov om universiteter og høyskoler, og NOKUTs forskrift der *Standarder og kriterier for akkreditering av doktorgradsstudier og institusjonsbasert stipendprogram for kunstnerisk utviklingsarbeid* inngår⁷. NOKUTs forskriftstekst for akkreditering er inndelt i standarder og kriterier (5.1). Standardene omtaler hovedområdene som skal vurderes. Flere av standardene er fulgt opp med kriterier som spesifiserer nærmere hvilke forhold som skal inngå i vurderingene.

NOKUTs første forskrift var gjeldende fra NOKUTs opprettelse i 2003 til og med 2005. I 2006 ble forskriften revidert. De reviderte standardene og kriteriene for akkreditering av doktorgrad ble noe omorganisert, men inneholder de samme presiseringene av hvilke forhold som skal vurderes. Den viktigste endringen var at det ble lagt til tre nye kriterier som skulle styrke fokuset på hvordan studiet knyttes opp mot og avgrenses fra andre fagområder, studiets forankring i kjerneområder og studiets faglige mål, opptaksgrunnlag og kvalifikasjoner⁸.

⁷ NOKUT har så langt ikke behandlet søknader om *institusjonsbasert stipendprogram for kunstnerisk utviklingsarbeid*. I det følgende gjelder derfor all omtale av akkreditering saker som dreier seg om doktorgradsstudier.

⁸ I 2010 gjennomgår NOKUTs forskrift (inkludert standarder og kriterier for akkreditering av doktorgradsutdanning) en ny revidering. Utkast til revidert forskrift er planlagt sendt på høring til sektoren i juni 2010. Den reviderte forskriften vil trå i kraft ved årsskiftet 2010/11.

4.1.3. Om prosedyrene for akkreditering av doktorgrad

Etter at en søknad om doktorgradsakkreditering er mottatt blir behandlingen og koordineringen av det videre arbeidet utført av en saksbehandler i NOKUT. Til støtte for akkrediteringsprosessen ligger også en prosedyrebeskrivelse for de viktigste elementer i saksbehandlingen og en søkerhåndbok som gir søkerinstitusjonene informasjon om prosessens saksgang og dokumentasjonskravet til søknaden⁹. Den sakkyndige komiteens rapport med innstilling avgis til NOKUT. På grunnlag av rapporten og institusjonens kommentarer til denne fatter NOKUTs styre vedtak i saker om doktorgradsakkreditering.

Disse prosedyrene har endret seg noe over tid. Fra 2003 var retten til å fatte vedtak om akkreditering av doktorgrader delegert til NOKUTs direktør. I 2007 ble det vedtatt at styret skulle fatte vedtak i alle saker om doktorgradsakkreditering. Begrunnelsen for dette var at styret allerede hadde vedtaksretten i saker om institusjonsakkreditering, at doktorgradsakkreditering og institusjonsakkreditering i mange tilfeller henger sammen, og at erfaring fra behandling av doktorgradssaker ville kunne gi styret bedre grunnlag for å fatte vedtak i saker om institusjonsakkreditering¹⁰.

Fram til 2007 var det bare forskriften og mandatet som ga føringer for behandling av doktorgradsakkreditering. For å styrke akkrediteringssøknadenes kvalitet og enhetlig kommunikasjon med søkerinstitusjonene ble det utviklet en søkerhåndbok som ble tatt i bruk i 2007¹⁰. I 2009 gjennomførte også en søkerinstitusjon et møte med NOKUTs saksbehandler for å klargjøre spørsmål om prosessen og dokumentasjonsgrunnlaget. Denne ordningen har blitt videreført i enkelte akkrediteringsprosesser i 2010, men har så langt ikke blitt formalisert som prosedyre.

I NOKUTs sekretariat var det tidlig en oppfatning at de sakkyndige komiteene burde stå relativt fritt til å tolke innholdet i mandatet og forskriften. Over tid har det imidlertid oppstått et behov for å sikre at tolkningene, grunnlaget for vurderingene og innholdet i rapportene utviklet seg i en enhetlig retning. Bakgrunnen for dette er at akkrediteringsprosessene bør være transparente og forutsigbare for søkerinstitusjonene og at akkrediteringsprosessen er underlagt forvaltningsloven som setter krav til at søkere ikke usaklig forskjellsbehandles. I tillegg utgjør innholdet i rapportene NOKUTs viktigste beslutningsgrunnlag for å fatte vedtak. I de senere årene har det derfor utviklet seg en praksis der NOKUTs saksbehandlere i større grad enn tidligere aktivt veileder de sakkyndige komiteene når det gjelder tolkninger og vurderingsgrunnlag, blant annet ved å referere til tidligere akkrediteringssaker. I 2008 ble det tatt i bruk en prosedyrebeskrivelse som skulle bidra til å kvalitetssikre saksbehandlingen. Graden av saksbehandlers veiledning overfor den sakkyndige komiteen er imidlertid ikke omtalt.

4.1.4. Analyse av akkrediteringsrapportene i forhold til akkrediteringens mandat

Som beskrevet over angir mandatet at det er to resultater fra akkrediteringsprosessen som særlig tydelig skal framgå av de sakkyndige rapportene. Det første er at rapporten skal gi en entydig og begrunnet konklusjon for om det aktuelle studietilbudet tilfredsstiller standardene

⁹ [Søkerhåndbok for akkreditering av doktorgradsstudier og institusjonsbasert stipendprogram for kunstnerisk utviklingsarbeid samt bestemmelser om akkreditering av deler av studium som inngår i fellesgrad.](#)

¹⁰ NOKUT styresak 141/07.

og kriteriene gitt i forskriften. Det andre er at rapporten skal inneholde vurderinger som institusjonen kan bruke i sitt videre utviklingsarbeid.

For å analysere hvordan disse to punktene i mandatet framkommer i rapportene, ble det foretatt en gjennomgang og karakterisering av samtlige vurderings- og konklusjonspunkter i de 15 akkrediteringsrapportene som var avgitt på det tidspunktet analysen ble foretatt. Rapportene skal til sammen inneholde 15 hovedkonklusjoner og 300 vurderings- og konklusjonspunkter for de enkelte standarder og kriterier.

Resultatet viste at samtlige rapporter inneholder en tydelig hovedkonklusjon for om det aktuelle studietilbudet tilfredsstillende kravene. Alle rapportene inneholder også vurderinger som institusjonen skal kunne bruke i sitt videre utviklingsarbeid i form av anbefalinger. Det er likevel relativt stor grad av variasjon mellom rapportene når det gjelder hvordan vurderingene og konklusjonene for de enkelte standarder og kriterier framstår. Kategoriseringen viser at konklusjonene for standardene og kriteriene kan inndeles i fire kategorier: *tilfredsstillende*, *ikke tilfredsstillende*, *tilfredsstillende basert på forventning* og *uklar konklusjon*. De to første kategoriene, *tilfredsstillende* og *ikke tilfredsstillende* representerer entydige konklusjoner i henhold til mandatet og utgjør 88 prosent av samtlige konklusjonspunkter. Kategorien *tilfredsstillende på forventning* omfatter positive konklusjoner der det klart framgår av rapporten at komiteen har vurdert en standard eller et kriterium som ikke tilfredsstillende, men at den likevel har tillit til at institusjonen vil evne å utvikle studietilbudet i tilfredsstillende grad. Kategorien *uklar konklusjon* omfatter konklusjoner som enten mangler eller ikke lar seg kategorisere i en av de andre tre kategoriene. De resterende 12 prosent av konklusjonspunktene kan kategoriseres i en av disse typene. Tabell 3 viser en oversikt over frekvensen av de ulike konklusjonskategoriene over tid. Som det framgår av tabellen har andelen konklusjonspunkter som er gitt i henhold til mandatet blitt styrket over tid. Presiseringen i mandatet fra 2006 om at alle standarder og kriterier skal vurderes, kombinert med en større oppmerksomhet om å sikre enhetlige prosesser i NOKUT, ser derfor ut til å ha hatt en tilsiktet virkning.

Rapport avgitt (årstall – antall)	Tilfredsstillende	Ikke tilfredsstillende	Tilfredsstillende på forventning	Uklar konklusjon
2009 - 3	72 %	21 %	3 %	4 %
2008 - 2	91 %	5 %	2 %	2 %
2007 - 1	50 %	44 %	0 %	6 %
2006 - 1	100 %	0 %	0 %	0 %
2005 - 5	58 %	19 %	4 %	19 %
2004 - 3	65 %	21 %	2 %	12 %
Alle år - 15	70 %	18 %	2 %	10 %

Tabell 3. Tabellen viser frekvensen av de ulike konklusjonskategoriene som er gitt i de sakkyndige rapportene fra akkreditering av doktorgradsprogrammer over tid.

Analysen av innholdet i rapportenes vurderinger viser at rapportenes form og vektlegging har utviklet seg i en retning som i stor grad sammenfaller med resultatet i tabell 3. Selv om utviklingen har skjedd gradvis og bildet er nyansert, kan utviklingen karakteriseres som følger. Rapportene som ble avgitt de første årene etter NOKUTs opprettelse er skrevet slik at de i hovedsak fokuserer på å gjengi komiteenes faglige analyser, vurderinger og anbefalinger for videreutvikling, mens rapportene som har blitt avgitt de senere årene i økende grad har fått en form som legger større vekt på å tydeliggjøre de enkelte konklusjonene. I flertallet av de

tidlige rapportene kommer det sakkyndige skjønnnet tydelig fram ved at komiteene framhever og diskuterer forhold de oppfatter som vesentlige for vurderingen av standardene på relativt fritt grunnlag, med mindre fokus på å omtale de enkelte kriteriene. Disse rapportenes styrke er at de får fram grundige faglige analyser, redegjørelse for sakkyndige tolkninger og anbefalinger for videreutvikling. Flere av disse rapportene inneholder faglige diskusjoner som potensielt kan ha hatt stor betydning for institusjonenes utviklingsarbeid men som ikke synes å ha direkte betydning for konklusjonene. Rapportenes svakhet er imidlertid at konklusjonspunktene, både for standardene og for de enkelte kriteriene i flere tilfeller framstår som uklare eller vanskelige å identifisere i teksten. Rapportene som er avgitt de senere årene bærer preg av en fokusdreining. Den delen av mandatet som handler om at rapporten skal gi en entydig og begrunnet konklusjon for om det aktuelle studietilbudet tilfredsstillende standardene og kriteriene gitt i forskriften synes å være styrket. Over tid har rapportene også utviklet en mer enhetlig form, som inneholder en beskrivelse, vurdering og konklusjon for alle standarder og kriterier. Dette gjør også at enkeltkonklusjonene kommer tydeligere fram i rapportene. Imidlertid har vurderingenes frie analyser og faglige diskusjoner blitt mindre framtrekkende. Vurderingene bærer i større grad preg av argumentasjon som skal lede fram til de enkelte konklusjonene, og anbefalingene for videreutvikling dreier seg i større grad om å rette opp svakheter direkte knyttet til kriteriene. Rapportene framfører også i mindre grad (enn tidligere) faglige diskusjoner og analyser rettet mot videreutvikling ved institusjonene som ikke har direkte relevans for konklusjonene.

4.1.5. Om sakkyndig skjønn, behovet for forutsigbarhet og "likebehandling"

Forskriftens standarder og kriterier for akkreditering slår fast hvilke forhold NOKUT mener er viktige forutsetninger for å drive doktorgradsutdanning med tilstrekkelig kvalitet. Grunnlaget for akkreditering, og dermed muligheten til å opprette et doktorgradsstudium, er at den faglige vurderingen slår fast at standardene og kriteriene er tilfredsstillende. Med få unntak er imidlertid ikke standardene og kriteriene utformet på en måte som muliggjør objektive vurderinger, og de sakkyndige komiteene må derfor fortolke hvilke forutsetninger som skal være på plass for at de er tilfredsstillende.

Det sakkyndige tolkningsrommet dreier seg om to hovedspørsmål. Det første gjelder identifisering av hvilke forhold som har relevans for vurderingen av en gitt standard eller et kriterium. Det andre gjelder identifisering av hvilket nivå som skal regnes som tilfredsstillende, altså en terskelverdi eller minstestandard. Kriterium 2-2 sier for eksempel at *"fagmiljøet skal drive aktiv forskningsvirksomhet med god faglig bredde på et høyt internasjonalt nivå"*. Vurdering av dette kriteriet forutsetter først identifisering av hvilke forhold som har relevans for vurderingen. Disse kan for eksempel være tid brukt til forskning, omfanget av forskningsprosjekter, forskningsfinansiering og publisering. Derneft forutsetter vurderingen en fortolket oppfatning av når forskningsaktiviteten er tilstrekkelig *aktiv, faglig bred* og på et *høyt* nok nivå (se diskusjonen under 3.1.2)..

Kapittel 3.1 beskriver hvordan de sakkyndige komiteene har utøvd sakkyndig skjønn for tolkning av relevante vurderingsgrunnlag og tilstrekkelig nivå. Disse resultatene viser at det er relativt stor grad av variasjon mellom de ulike komiteenes fortolkninger. Styrken til en akkrediteringsprosess som i stor grad utnytter faglig sakkyndig skjønn er at den gir fleksibilitet. Hvilke forhold som anses som relevante og viktige vil trolig variere mellom fagområder, ulike akademiske tradisjoner og over tid, og prosessen gir muligheter for å ta hensyn til denne variasjonen. Rom for tolkning av akkrediteringskriteriene har trolig også

vært en viktig forutsetning for institusjonenes muligheter til å bygge opp nye tverr- og flervitenskapelige programmer. Disse lar seg ofte ikke definere i forhold til fagområder og kjerneområder på en enkel måte, slik det er krav om i forskriften. I tillegg viser resultatene av rapportanalysen beskrevet over at stort rom for å utvise sakkyndig skjønn styrker den delen av komiteens arbeid som handler om å bidra med vurderinger som institusjonene kan bruke i sitt videre utviklingsarbeid. Utfordringene dreier seg imidlertid om at det relativt store tolkningsrommet kan bidra til at søkerinstitusjonene opplever at akkrediteringsprosesser er lite forutsigbare og at forholdet til forvaltningslovens bestemmelse om ikke urettmessig forskjellsbehandling utfordres. I tillegg forutsetter NOKUTs vedtaksmodell, der styret fatter vedtak med bakgrunn i komiteenes vurderinger, rapporter som gir et noenlunde sammenlignbart bilde av kvaliteten på søknadene.

Som beskrevet over har det skjedd endringer i mandat, prosedyrer og saksbehandlerpraksis over tid med det formål å minimere de mulige svake sidene av prosessen. Resultatene fra rapportanalysen, som viser at rapportene over tid har blitt mer fokusert på å omtale forhold som har direkte og intuitiv relevans for vurderingene og tydeligere konklusjonspunkter, tyder også på at disse endringene har fungert etter hensikten. Imidlertid kan det være grunn til å stille spørsmål om disse endringene også kan ha fått mindre ønskede konsekvenser. Resultatene antyder at rapportenes fokusdreining kan ha skjedd på bekostning av rapportenes frie analyser og faglige diskusjoner. Disse kan potensielt ha stor nytteverdi for institusjonene i deres videreutviklingsarbeid. De senere årene har det i NOKUT vært et økt fokus på at rapportene i større grad skal gi et sammenlignbart bilde av kvaliteten i ulike omsøkte studietilbud. For å få til dette må vurderingene i større grad inkludere vektlegging av forhold som har blitt omtalt i tidligere rapporter. Visse forhold kan ha spesiell relevans for det bestemte studietilbudet en gitt rapport omtaler, eller representere et forhold som en gitt sakkyndig komité av ulike grunner er særlig opptatt av, men likevel ha begrenset eller ingen relevans for andre studietilbud. Det eksisterer derfor en fare for at det over tid utvikler seg uhensiktsmessige konsensusfortolkninger eller at prosessen akkumulerer uhensiktsmessige vurderingsgrunnlag på bakgrunn av presedens.

På bakgrunn av dette kan det slås fast at det har vært og trolig vil fortsette å være en utfordring for NOKUT, å balansere de ulike hensyn og formål med akkrediteringsprosessen på en god måte.

4.2. *Revidering av etablerte doktorgradsprogrammer*

NOKUT har gjennomført revidering av tre studietilbud på doktorgradsnivå. Disse studietilbudene er rettsvitenskap, farmasi og odontologi. Disse ble gjennomført som revideringsprosjekter som både omfattet de 5-årige integrerte masterstudiene og de 3-årige doktorgradsstudiene innen de tre fagområdene ved de institusjonene som gir slike tilbud. I det videre omtaler denne rapporten kun forhold som gjelder revidering av doktorgradsstudiene. For rettsvitenskap gjaldt dette Universitetene i Bergen (UiB), Oslo (UiO) og Tromsø (UiTø); for farmasi UiO og UiTø; for odontologi UiB og UiO. Målet med prosjektene var å undersøke om studietilbudene fortsatt tilfredsstilte kvalitetskravene som gjaldt for førstegangsakkreditering i NOKUTs forskrift, samt å bidra til utvikling av kvaliteten i studiene. Mandatet presiserte også at revideringen skulle legge vekt på en vurdering av faglig nivå og dokumenterte resultater, noe førstegangsakkrediteringer rimeligvis ikke kan.

4.2.1. Valg av revideringsprosjekter

Fram til 2005 hadde NOKUTs revideringsprosjekter vært konsentrert om studietilbud i høyskolesektoren. For å utvide NOKUTs erfaringsgrunnlag med revidering ble det bestemt at et neste revideringsprosjekt skulle omfatte studietilbud på master- og doktorgradsnivå som i ble gitt på universitetene. I 2005 var det i NOKUT en forventning om at samtlige fagområder på et tidspunkt skulle revideres. På bakgrunn av dette ble det ikke lagt vekt på å identifisere indikasjoner på eventuell sviktende kvalitet som grunnlag for å velge de mest aktuelle fagområder for revideringsprosjektet. Imidlertid hadde NOKUT ikke vært i berøring med fagområdene jus, farmasi og odontologi gjennom sitt øvrige arbeid, og disse ble derfor valgt¹¹.

Valg av revideringsprosjekter kan prinsipielt gjøres på tre måter. Disse er stikkprøvekontroll, revidering av alle studieprogrammer over tid, eller revidering av spesifikke programmer som viser indikasjoner på sviktende kvalitet. Beslutningen om å revidere rettsvitenskap, farmasi og odontologi var forankret i de to første. NOKUTs nye strategiplan som omfatter perioden 2010-2014 sier at organet skal bruke virkemidler som er ressurseffektive, fleksible og målrettede. En rimelig tolkning er derfor at valg av framtidige revideringsprosjekter bør være basert på indikasjoner på sviktende kvalitet. Dette vil være hensiktsmessig både ut fra hensynet til målrettet ressursutnyttelse, i tillegg til at det vil gi større grad av forutsigbarhet for institusjonene. Det vil derfor trolig være behov for å utvikle en modell med relevante indikatorer.

4.2.2. Om rapportene og oppfølging av mandat

De sakkyndige komiteenes rapporter fra revideringsprosjektet skiller seg noe fra rapportene fra akkreditering ved at de har et innbyrdes mer enhetlig uttrykk. Dette gjør seg gjeldende ved at alle rapportene følger den samme disposisjonen, at det tydelig framgår at alle standarder og kriterier er vurdert, og at rapportene inneholder tydelige konklusjoner for samtlige standarder og kriterier. Forhold omkring de enkelte kriterier er omtalt i en beskrivelse og en vurdering som leder fram til konklusjonene. De ulike forhold som er omtalt som vurderingsgrunnlag for de enkelte standarder og kriterier er også gjennomgående like fra rapport til rapport. Dette gjelder særlig rapportene fra ulike institusjoner innen samme fagområde, men i stor grad også rapporter på tvers av fagområdene. Dette har trolig sammenheng med flere forhold. For det første ble det, sammenlignet med praksis for akkreditering som gjennomføres enkeltvis etter søknad, lagt ned et større arbeid i planleggingen og koordinering av prosjektet. Det ble blant annet opprettet en prosjektgruppe i NOKUTs sekretariat som omfattet de administrative prosjektlederne for de ulike prosjektene. I tillegg ble det gjennomført felles opplæring for de ulike sakkyndige komiteene. De sakkyndige komiteene utførte også vurderinger for tilsvarende studietilbud ved mer enn en institusjon, i tillegg til at de i noen grad konsulterte rapporter på tvers av fagområder, noe som både medførte vektlegging av sammenligningsgrunnlag og at komiteene fikk arbeide sammen over lengre tid. Dette tyder på at planlegging og koordinering, både mellom sakkyndige komiteer og i NOKUTs sekretariat, har en positiv effekt når det gjelder å oppnå enhetlig forståelse av grunnlag og mandat for denne typen arbeid.

Det er gjennomgående åpenbar sammenheng mellom vurderingene og konklusjonene de leder fram til i revideringsrapportene. Imidlertid finnes det enkelte eksempler der det er vanskelig å se at konklusjonen naturlig følger av vurderingen. En rapport omtaler i vurderingen av standarden som omhandler institusjonens samarbeid og nettverk, den

¹¹ NOKUTs styresak 061/05.

aktuelle institusjonens internasjonale nettverk som ”ganske spinkelt” og det internasjonale samarbeidet som ”relativt begrenset”. Konklusjonen er likevel at ”institusjonen deltar tilstrekkelig aktivt i internasjonalt samarbeid og nettverk”. I en annen rapport vises det under vurderingen av kriteriet som omhandler stipendiatenes arbeidsforhold, til en ekstern evaluering som uttaler at deler av lokalene og det fysiske arbeidsmiljøet utgjør en sikkerhets- og helserisiko. I dette tilfellet vurderte også NOKUTs sakkyndige komité at bruk av disse lokalene var uheldig dersom man skulle ha en kvalitet i doktorgradsutdanningen som holdt internasjonal standard. Den etterfølgende konklusjonen er likevel at kriteriet er tilfredsstillt. Vurderingsprosessen som leder fram til konklusjonene er resultater av et større arbeid hvor rimeligvis ikke alle momenter kan få en plass i en rapport. For disse eksemplene er det naturlig å anta at det har vært lagt til grunn vesentlige momenter i vurderingen som ikke er omtalt i rapportene. Det er imidlertid uheldig dersom momenter av avgjørende betydning ikke tydelig framgår i rapportene, fordi det er disse rapportene som danner grunnlaget for NOKUTs vedtak i de enkelte sakene og fordi det er disse som i stor grad representerer NOKUTs synlige resultater. I tillegg er det gjennom disse rapportene NOKUTs faglige vurderingene gjøres tilgjengelige for de aktuelle institusjonene, sektoren og samfunnet for øvrig.

I tillegg til kravene for førstegangsakkreditering gitt i NOKUT-forskriften (5.1) la revideringene også vekt på vurdering av faglig nivå og dokumenterte resultater. Metoden for vurdering var basert på en utredning utført av NIFU STEP (Langfeldt og Hovdhaugen, 2006¹²). I revideringsrapportene framstår disse vurderingene i flere tilfeller som relativt summarisk og til dels ufullstendig behandlet, ved at konklusjonene gjennomgående ikke framkommer som resultater av en forutgående argumentasjon eller analyse. For samtlige programmer som ble revidert fant komiteen imidlertid at det faglige nivået på opplæringsdelen, forskningsaktiviteten og avhandlingene fra utdannede doktorer var tilfredsstillende.

En førstegangsakkreditering handler i all hovedsak om å sikre forutsetninger for å kunne oppnå gode resultater fordi det enda ikke eksisterer konkrete resultater som kan vurderes. Revidering av en etablert utdanning tar imidlertid utgangspunkt i at faglig nivå og dokumenterte resultater skal kunne vurderes. En interessant spørsmålsstilling er derfor hvordan vurderingen av faglig nivå og dokumenterte resultater skal forholde seg til akkrediteringskriteriene. Som beskrevet over framstår vurderingene av faglig nivå og dokumenterte resultater i rapportene i flere tilfeller som relativt summarisk og til dels ufullstendig behandlet. Imidlertid synes det tydelig at vurderingen av særlig faglig nivå har hatt svært stor betydning for komiteenes hovedkonklusjon, nemlig om de reviderte studieprogrammene tilfredsstiller kravene til re-akkreditering. Mandatet forutsetter at alle standarder og kriterier skal være vurdert som tilfredsstillende dersom hovedkonklusjonen skal være positiv. I enkelte tilfeller kan det synes som om komiteene har vurdert at det faglige nivået er viktigere enn andre standarder og kriterier, og at de har konkludert positivt for enkeltkriterier der vurderingene framstår som svært kritiske (beskrevet i avsnittet over) for å oppnå en positiv hovedkonklusjon. Det vil derfor trolig være formålstjenlig å klargjøre hvordan vurderingene av faglig nivå og dokumenterte resultater skal forholde seg til akkrediteringskriteriene, og hvordan disse vurderingene skal formidles gjennom NOKUTs rapporter.

¹² Liv Langfeldt og Elisabeth Hovdhaugen, 2006. Kriterie- og metodegrunnlag for (re)akkreditering av høyere utdanning. NIFU STEP Arbeidsnotat 1/2006.

4.3. Evaluering av institusjonenes system for kvalitetssikring av utdanningen

Dette kapitlet diskuterer NOKUTs praksis ved vurdering av kvalitetssikring av doktorgradsutdanning som en del av evalueringene av institusjonenes kvalitetssikringssystemer. Beskrivelsene av de forhold som regulerer evalueringsprosessen i de innledende avsnittene, er begrenset til kun å omfatte det som anses å ha betydning for diskusjonen.

Alle institusjoner under Universitets- og høyskoleloven er pålagt å ha et system for kvalitetssikring av egen utdanning. NOKUT foretar sykliske evalueringer av institusjonenes systemer minst hvert sjette år. Dette har betydning for institusjonenes faglige utviklingsmuligheter ved at fullmakten til å opprette, eller retten til å søke akkreditering for, nye studietilbud forutsetter at institusjonens kvalitetssikringssystem er evaluert og funnet godkjent. Evalueringene gjennomføres av sakkyndige komiteer på oppdrag fra NOKUT, mens det er NOKUTs styre som fatter vedtak om et system er godkjent. Kvalitetssikringssystemene ved alle norske institusjoner med doktorgradsutdanning har blitt evaluert og funnet godkjent i første syklus. Fra og med 2009 startet NOKUT opp andre syklus med evalueringer.

4.3.1. Om mandatet for evaluering av institusjonenes system for kvalitetssikring

Mandatet for evaluering av institusjonenes system for kvalitetssikring av utdanningen angir evalueringens formelle vurderingsgrunnlag og rammene for de sakkyndige komiteenes arbeid. Det framgår at de sakkyndige komiteene skal evaluere institusjonenes kvalitetssikring av egne studietilbud og vurdere om denne tilfredsstillende gjeldene krav gitt i Kunnskapsdepartementets forskrift om akkreditering, evaluering og godkjenning etter lov om universiteter og høyskoler, og NOKUTs evalueringskriterier. Den sakkyndige komiteen skal også gi råd om utvikling av kvalitetsarbeidet ved institusjonen. Komiteen skal nedfelle sine vurderinger og konklusjoner i en skriftlig rapport. Evalueringene skal baseres på institusjonens beskrivelse av kvalitetssikringssystemet, dokumentasjon av kvalitetsarbeidet og komiteens erfaringer og funn ved institusjonsbesøk. Komiteene står fritt til å avgjøre hvilke personer ved institusjonen de ønsker å møte.

4.3.2. Om forskriften og kriteriene for evaluering av system for kvalitetssikring

Kunnskapsdepartementets forskrift om akkreditering, evaluering og godkjenning etter lov om universiteter og høyskoler slår fast at institusjonenes kvalitetssikringssystemer skal omfatte alle prosesser som har betydning for studiekvaliteten (5.1). Det framgår også at NOKUT er gitt fullmakt til å fastsette kriteriene systemene skal evalueres i forhold til. I forbindelse med overgangen til evaluering i andre syklus ble disse kriteriene revidert. I første syklus var kriteriene rettet inn mot vurderinger av at systemet skulle være helhetlig og ledelsesforankret, at det framskaffet nødvendig informasjon, at informasjonen ble analysert og videreformidlet til aktuelle ansvars- og ledelsesnivåer, og at det var på plass rutiner for hvordan kunnskap ble omsatt til kvalitetsutviklende tiltak. Kriteriene for evaluering i andre syklus er i hovedsak orientert om de samme områdene, men er utformet slik at evalueringene skal ha større fokus på institusjonens bruk og nytte av systemene i sitt eget utviklingsarbeid.

4.3.3. Om prosess for evaluering av system for kvalitetssikring

På bakgrunn av de to kriteriesettene ulike utforming har evalueringenes fokus vært noe forskjellig i første og andre syklus. Litt forenklet kan det sies at hovedfokuset for

evalueringene i første syklus var å undersøke om institusjonene hadde fått på plass et kvalitetssikringssystem, og om den overordnede utformingen av systemet var formålstjenelig. Overgangen til evalueringer i andre syklus forutsatte at institusjonene allerede hadde et system på plass som hadde fungert over tid, noe som ga større muligheter for å kunne fokusere på bruken og nytten av systemet. Tilhørende reguleringene for gjennomføring av evalueringer i andre syklus, har det blitt utarbeidet en prosessbeskrivelse der det framgår at komiteen i samråd med institusjonen skal identifisere områder i kvalitetssikringsarbeidet det er ønskelig å undersøke spesielt. Som en konsekvens av dette har det blitt etablert en praksis der de overordnede vurderingene av systemene har fått mindre fokus, mens det er satt større fokus på å undersøke hvordan kvalitetssikringsarbeidet skjer og virker innenfor et begrenset antall definerte områder.

4.3.4. Analyse av evalueringsrapportenes omtale av doktorgradsutdanning

Analysen av de sakkyndige komiteenes vurderinger knyttet til kvalitetssikring av doktorgradsprogrammer i akkrediteringsrapportene, indikerer at behandlingen av kvalitetssikringsaspekter med relevans for doktorgradsprogrammene i evalueringsrapportene i flere tilfeller har vært overfladisk eller lite relevant (se 3.1.6). Samtidig har kvalitetssikringsaspekter knyttet til doktorgradsutdanningene relativt sett fått lite oppmerksomhet under evaluering av institusjonenes kvalitetssikringssystemer. For å undersøke i hvilken grad evalueringsrapportene gjengir evalueringenes fokus på kvalitetssikring av doktorgradsutdanning, ble evalueringsrapportene kategorisert som følger: om rapportene inneholder omtale av kvalitetssikringsprosedyrer for doktorgradsutdanning(ene); om de sakkyndige komiteene som del av institusjonsbesøket intervjuet stipendiater; om rapportene inneholder sakkyndige vurderinger knyttet til kvalitetssikringen av doktorgradsutdanning(e). Resultatet viser at det er stor grad av variasjon mellom rapportene.

Av de 21 sakkyndige rapportene som er avgitt i forbindelse med evaluering av kvalitetssikringssystem (oversikt gitt i 5.2), er det 6 rapporter som ikke omhandler forhold knyttet til kvalitetssikring av doktorgradsutdanning. 10 av evalueringene har ikke omfattet intervju med stipendiater som en del av institusjonsbesøket. 10 av rapportene inneholder ikke sakkyndige vurderinger der kvalitetssikring av doktorgrad har blitt omtalt. Bildet er imidlertid mer nyansert, fordi 4 av rapportene inneholder svært fyldige omtaler og vurderinger knyttet til doktorgradsutdanning(e). Denne kategoriseringen ble også holdt sammen med hvilke typer institusjoner som har blitt evaluert og årstallene for evalueringen. Sammenstillingen viser at sett under ett er det ingen tydelig sammenheng mellom rapportenes fokus på kvalitetssikring av doktorgradsutdanning på den ene siden, og hvilken type institusjon evalueringene er foretatt ved (høgskole, vitenskapelig høgskole, universitet) eller hvilket år evalueringen ble utført, på den andre.

Resultatene indikerer at kvalitetssikring av doktorgradsutdanning(e) i mange tilfeller har fått relativt liten oppmerksomhet under evalueringene. Årsaken til dette er trolig sammensatt, og det er ikke mulig basert på analyse av rapportene å si klart hvorfor det er slik. Imidlertid er det flere forhold som kan spille en rolle, som har sammenheng med måten evalueringene har blitt foretatt på, og hvordan institusjonene har utformet og utviklet sine systemer. Disse blir diskutert i det følgende fordi en bevisstgjøring på dette området vil kunne ha verdi både for gjennomføring av NOKUTs evalueringer og institusjonenes eget kvalitetsarbeid.

Pålegget om at institusjonene skal ha et system for kvalitetssikring av utdanningen og at dette skulle underkastes systematisk evaluering kom i 2003. De fleste av institusjonene hadde de første årene etter at pålegget kom naturlig nok fokus på å få på plass et system så raskt som mulig. Resultatene fra analysen av akkrediteringsrapportene (3.1.6) og de sakkyndige vurderingene i evalueringsrapportene (3.3), indikerer at oppbygging eller integrering av kvalitetssikringsopplegg for doktorgradsutdanningen i institusjonenes systemer i mange tilfeller ikke ble prioritert i en tidlig fase. I flere tilfeller har også kvalitetssikring av doktorgradsutdanning ved institusjonene vært mer forankret i rutiner for kvalitetssikring av forskning og institusjonenes arbeidsmiljø for sine ansatte, enn i institusjonenes systemer for kvalitetssikring av utdanningen. Det er derfor ikke gitt at institusjoner hvor evalueringsrapportene ikke har tatt opp kvalitetssikringsaspekter ved doktorgradsutdanningen fullstendig manglet slike. Imidlertid er en sannsynlig årsak til at mange evalueringer ikke har hatt tydelig fokus på doktorgradsutdanningen(e) at NOKUT i hovedsak har evaluert forhold som har blitt omtalt i dokumentasjonen for institusjonenes systemer, og ikke vurdert forhold som har vært utelatt.

Som beskrevet over er det ingen tydelig sammenheng mellom nivået på rapportenes omtale av kvalitetssikring knyttet til doktorgradsutdanningen(e) på den ene siden, og institusjonskategori eller tidspunkt for evalueringen på den andre. Dette indikerer at oppbygging eller integrering av kvalitetssikringsopplegg for doktorgradsutdanningen(e) i institusjonenes systemer har vært en kontinuerlig utfordring i sektoren som helhet. Det viser samtidig at det også har vært en kontinuerlig utfordring for NOKUT å synliggjøre doktorgradsutdanningen(e) gjennom evalueringene.

Et annet relevant diskusjonstema dreier seg om hvorvidt NOKUTs evalueringsmetode (audit) og gjennomføring av den i stor nok grad evner å fange opp forhold med spesifikk relevans for å sikre kvalitet i de enkelte typer studieprogrammer (inkludert doktorgradsprogrammer). Gjennom audit evalueres ikke selve studiekvaliteten. Isteden nærmer audit seg kvalitet gjennom å evaluere kvalitetssikringen institusjonene selv gjennomfører, med det utgangspunkt at det skal kunne eksistere vesentlige aspekter ved utdanningskvalitet som kan defineres og evalueres uavhengig av utdanningsprogram (Aas og Haakstad, 2006¹³). Gjennomgangen av hvilke forhold rundt kvalitetssikring av doktorgradsutdanningen(e) evalueringsrapportene berører (3.3), viser også at hovedfokuset i de fleste evalueringene har dreid seg om generelle forhold som vurdering av myndighetsfordeling, datasammenstilling- og rapportering, og stipendiatenes representasjon i relevante organer og utvalg. Gjennomgangen av de sakkyndige komiteenes vurderinger i akkrediteringssaker (3.1.6), viser imidlertid tydelig at det eksisterer forhold som bør kvalitetssikres som har spesifikk eller særlig stor betydning for doktorgradsutdanning, og liten eller mindre betydning for bachelor- og mastergradsutdanning. Disse omfatter blant andre kvalitetssikring av kontrakt, prosjektplan for forskningsarbeidet og forhold knyttet til veiledningen. Som beskrevet over har det i flere tilfeller vært en utfordring å fange opp forhold med spesifikk relevans for doktorgradsutdanningen(e). Samtidig er det også enkelte evalueringsrapporter som inneholder svært detaljerte vurderinger av slike forhold, noe som viser at bevissthet omkring denne problemstillingen kan ha stor betydning for om disse forholdene blir grundig vurdert.

¹³ Gro Hanne Aas og Jon Haakstad, 2006. Quality begins at home. Paper presented at the European Forum for Quality Assurance- 2006.

Fra og med 2009 startet NOKUT andre syklus med evalueringer av institusjonenes systemer for kvalitetssikring av utdanningen. Både kriteriene for vurdering og prosessen for gjennomføring har blitt revidert på en måte som vil gjøre det mulig å i større grad fokusere på hvordan kvalitetsarbeidet fungerer innen bestemte områder, inkludert doktorgradsutdanningen. Ved utgangen av 2009 var det gjennomført tre evalueringer i andre syklus ved institusjoner med doktorgradsutdanning(er), og én av evalueringene fokuserte spesielt på kvalitetssikring av doktorgradsutdanningen.

5. Appendiks

5.1. *Det formelle grunnlaget for NOKUTs tilsynsvirksomhet*

- [Lov om universiteter og høyskoler](#)
Lov av 1.4.2005 (i kraft fra 1.8.2005)
- [Forskrift om kvalitetssikring og kvalitetsutvikling i høyere utdanning og fagskoleutdanning](#)
KDs forskrift av 01.02.2010 er utgangspunkt for både et mer utfyllende rundskriv, samt forskrift og kriterier fra NOKUT.
- [Forskrift om standarder og kriterier for akkreditering av studier og kriterier for akkreditering av institusjoner i norsk høyere utdanning](#) (PDF)
NOKUTs forskriften.
- [Kriterier for evaluering av universiteters og høyskolars kvalitetssikringssystem for utdanningsvirksomheten](#)" (PDF)
NOKUTs kriterier.
- [Krav til kompetanse og oppnevning av sakkyndige ved evalueringer og akkrediteringer utført av NOKUT](#) (PDF)

Les mer på NOKUTs hjemmeside om Norsk utdanning → Tilsyn med universiteter og høyskoler → Lover og forskrifter.

5.2. *Datagrunnlaget*

Datagrunnlaget omfatter følgende rapporter:

Søknad om akkreditering av doktorgrad i:

- Velferdssosiologi ved Høgskolen i Bodø (april 2004).
- Profesjonsstudier ved høgskolen i Oslo (juni 2004).
- IKT – mobile kommunikasjonssystemer, sikkerhet og kommunikasjonstjenester (desember 2004).
- Praktisk kunnskap ved Høgskolen i Bodø (februar 2005).
- Leadership and organization ved Handelshøyskolen BI (januar 2005).
- International management ved Høgskolen i Agder (mars 2005).
- International management ved Høgskolen i Agder (desember 2005).
- Mobile kommunikasjonssystemer: nettverk, sikkerhet og formelle metoder ved Høgskolen i Agder (juni 2005).
- Religion, etikk og samfunn ved Høgskolen i Agder (desember 2006).
- Akvakultur ved Høgskolen i Bodø (oktober 2007).
- Praktisk kunnskap ved Høgskolen i Bodø (august 2008).
- Information security ved Høgskolen i Gjøvik (februar 2008).
- Akvakultur ved Høgskolen i Bodø (februar 2009).
- Innovasjonsstudier ved Høgskolen i Lillehammer (juni 2009).
- Prosess, – energi- og automatiseringsteknikk ved Høgskolen i Telemark (januar 2009)

Revidering av akkrediteringen av Ph.D-studier i:

- Rettsvitenskap ved Universitetet i Bergen (september 2007)
- Rettsvitenskap ved Universitetet i Oslo (september 2007)
- Rettsvitenskap ved Universitetet i Tromsø (september 2007)
- Farmasi ved Universitetet i Oslo (juni 2007)
- Farmasi ved Universitetet i Tromsø (juni 2007)
- Odontologi ved Universitetet i Bergen (august 2007)
- Odontologi ved Universitetet i Oslo (august 2007)

Evaluering av system for kvalitetssikringen av utdanningen ved:

- Det teologiske menighetsfakultet (2003)
- Høgskolen i Stavanger (2004)
- Norges landbrukshøgskole (2004)
- Handelshøyskolen BI (2004)
- Norges musikkhøgskole (2004)
- Høgskolen i Agder (2005)
- Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo (2005)
- Norges idrettshøgskole (2005)
- Høgskolen i Bodø (2005)
- Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (2006)
- Høgskolen i Molde (2006)
- Norges handelshøgskole (2006)
- Misjonshøgskolen (2006)
- Høgskolen i Oslo (2006)
- Universitetet i Tromsø (2006)
- Universitetet i Bergen (2007)
- Norges veterinærhøgskole (2007)
- Universitetet i Oslo (2008)
- Universitetet i Stavanger (2009)
- Høgskolen i Gjøvik (2009)
- Høgskolen i Telemark (2009)